SPECIAL DE SĂRBĂTORI

Publicaţiune periodică: — Apare la 15 ale fiecărei luni

AVENTURA

ROMANE DE ACŢIUNE ŞI PASIUNE

R. VOSS

HALUCINANTA CARAVANĂ A AURULUI

” A V E N T U R A „
Romane de acţiune şi pasiune

R. VOSS

HALUCINANTA CARAVANĂ A AURULUI

Traducere de
A. MICU

Cuprins

R. VOSS
Halucinanta caravană a aurului

1.

Încet, încet înainta caravana prin deşertul nubian, pe partea răsăriteană a fluviului Nil.

Erau multe zile de marş, de când ca se afla pe drum în imensa şi înfloritoarea monotonie a acestui ocean galben, întrerupt numai de sfărâmături de alabastru alb-licăritor şi de stânci granatice purpurii, ce se pierdeau înspre Marea-Roşie.

Era un ocean fără de o picătură de apă. Ar fi trebuit o credinţă de acelea oare mută munţii, ca să smulgi stâncăriei veşnic uscate a acestei ţări, o licărire cât de firavă a lichidului dătător de viaţă. Şi nicio picătură de rouă nu uda vreo buruiană sub acest cer neclintit şi bântuit de flăcările soarelui.

Cer şi pământ erau strălucire şi pară, într-una strălucire şi pară. Părea cu neputinţă ca în lumina aceasta de raze orbitoare să se înfiripe vreun noruleţ; cu neputinţă ca peste luciul incandescent să coboare vreo umbră îndurătoare.

Mereu acelaşi tablou scânteietor. Cel mult vântul pustiei mai schimba această lume lucitoare într-o lume de năluci.

Atunci răspândea spaima, trezea groaza, putea aduce marte şi pieire.

De zile mica ceată a călătorilor acestora prin pustie nu

zărise ţipenie de făptură vie. Nici măcar şacalii nu lăsau pe suprafaţa lucie urmele lor. Numai îngustele urme ale şerpilor deşertului se desenau undoind ca un fin ornament până departe peste noianul neclintit de nisip, care aştepta Simnul, ca să fie răscolit în toate adâncimile lui, să ţâşnească până la cer în vârtejuri năprasnice şi să întunece soarele cu valurile sale galben roşiatice.

Caravana se alcătuia din douăzeci şi patru de cămile şi doisprezece călători. Beduini din tribul Bega îi însoţeau, şi toţi, afară de unul, aveau înfăţişarea de bărbaţi care puteau cuteza să înfrunte, pe corăbiile deşertului, groaznica mare de nisip; în unele împrejurări, a pomi pe barcă proastă în largul mării furtunoase, putea fi o întreprindere mai puţin primejdioasă.

Numai acela imul se înfăţişa! altfel, un flăcăiandru de o frumuseţe de icoană, de o statură delicată, aproape plăpândă, cu trăsăturile feţii fine, aproape femeieşti. Dar în jurul gurii şi în căutătura tineretului acestuia era o expresie de asprime, ceva neînduplecat, ceva neîndurător.

Tânărul era Sicilian şi se numea Giordano Palatino, singurul copil al unor oameni foarte săraci, care-şi vânduseră fiul, când era de zece ani, minelor de pucioasă. În aceste ocne subterane trăsăturile lui tinere au luat acea expresie în jurul gurii şi a privirii.

Giordano devenise copilul adoptiv şi prietenul conducătorului coloanei, care era în acelaşi timp iniţiatorul expediţiei. Acest iniţiator era un bărbat cum nu se prea aflau mulţi: savant, crecetător, idealist, şi în acelaşi timp un visător romantic şi fantastic. Din naştere era francez, şi numele său Gaston Latour avea o bună reputaţie în lumea ştiinţifică; în această expediţie spre o străveche şi legendară mimă de aur părăsită şi scufundată de mii de ani, vedea misiunea vieţii sale.

Totuşi mersul lui prin deşert nu-l întreprinsese de dragul aurului, care nu avea pentru el vreo valoare deosebită, decât acea de a face să curgă din nou pentru

omenire vechile surse de aur; nimic altceva nu-l ispitea decât interesul ileal al cercetătorului. Fireşte, pentru atingerea acestui ţel, trebuiau mijloacele foarte reale; căci toţi care-l întovărăşeau în primejdioasa călătorie, îl urmaseră numai şi numai de dragul aurului.

Intr-un chip mai pătimaş. Decât la toţi izbucni dragostea aceasta pentru aur la adolescentul Giordano Paltino, care însă căuta totuşi s-o ascundă pe cât cu putinţă. El era drag şi scump învăţatului, ca şi un fiu. Cu prilejul unei vizite în faimoasele mine de pucioasă văzuse pe băieţandrul plăpând în toată jalea mizeriei lui şi-l răscumpărase de la stăpânul său. Il crescu, îl instrui, îl iubi. Dar din spiritul limpezit al bărbatului serios nicio rază nu căzu în sufletul băiatului. Sufletul acesta era otrăvit de obida vieţii, de ura împotriva tuturor sătuilor, de lăcomia după cel mai înalt bun al vieţii, care, pentru aceasta tânără minte smulsă din făgaşele ei, consta în posesiune de bogăţii.

Guvernul, faţă de acest fantastic căutător de aur, ridicase din umeri, îi refuzase orice ajutor, dar nu-i pusese totuşi în cale nicio piedică. Cu o parte însemnată a averii lui ciudatul şi entuziastul visător echipă expediţia: cu cămile şi beduini; corturi, merinde, unelte. Mai presus de toate fu nevoia însă de o mare provizie de apă, acest elixir al vieţii în pustie. Chiar şi beduinii nu se găsiră dispuşi să pătrundă în acea parte a pustiei necunoscută chiar şi lor, decât în urma încredinţării că vor căpăta şi ei o anumită câtime din aurul descoperit. Gaston Latour se îngrozi când îşi dădu seama, de câtă putere zace chiar şi numai în ideea comorii părăginite; şi aşa, cei doisprezece Europeni porniră din Assuan, călăuziţi nu de un fiu al pustiei, ci de un om al culturii.

2.

Chiar şi fiii pustiei se supuneau totuşi conducerii bărbatului străin cu faţa de o adâncă seriozitate şi cu firea limpede şi hotărâtă, din care vorbea o voinţă puternică: Îţi vei atinge ţinta. Trebuie să ţi-o atingi! Este o luptă pe care o întreprinzi cu pustia, această vrăjmaşă neîndurată a omenirii şi a oricărei culturi. Dar vei birui; căci vei găsi, vei descoperi, vei da lumii bunul ei preţios — din nefericire bunul ei cel mai preţios!

Gaston Latour hotărî direcţia şi drumul, ca şi cum fusese crescut, în regiunile acestea sălbatice. În credinţa lui privitor la atingerea ţelului era ceva aproape mistic. Ea stăpânea pe acest om cu aşa forţă, încât ajutorul acesteia domina spiritul beduinilor. Numai asupra unui suflet nu avea putere, asupra sufletului acelui tânăr, în care voia să-şi toarne unda propriului său suflet plin de aventuri mari. Dar el nici nu bănuia măcar, toate aceste expresii pentru cele mai înalte năzuinţi ale noastre, abia de-ar fi avut vreun efect faţă de cuvântul mic:

„Aur — aur — faur!”

Graiul omului nu posedă un al doilea cuvânt, care să se poată măsura în putere cu acesta. Nu regii şi împăraţii sunt stăpânitorii popoarelor; nu arta şi ştiinţa sunt cele mai delicioase stimulente ale omenirii; nu iubire şi patimă, prietenie, jertfire şi bunătate sunt celle mai umane simţiminte, ci setea de aur, lăcomia de aur. Dacă Duimnezeu stăpânitorul cerului şi al pământului, ar fi făgăduit oamenilor un paradis de aur, atunci lumea ar fi fost cea mai bună dintre lumi; şi dacă Fiul Domnului, răstignit, iar fi vorbit de pe crace în clipa morţii: „Nn moartea mea în chinuri vă va mântui, ci după învierea mea din morţi voi deschide cerul şi1 voi lăsa aurul să se reverse asupra voastră” — atunci omenirea s-ar fi simţit mântuită de toate relele.

Cu astfel de-nsetoşaţi după aur porni învăţatul ca să caute în Pustiul Nubici paradisul pierdut al aurului.

Şi acela dintre toţi, oare cerea mai cu lăcomie să se-

nchine viţelului de aur, — era băiatul cel mai plăpând cu trăsăturile fine şi privirea neîndurată, în al cărui suflet Gaston Latour credea ca-n bunătatea dumnezeiască pe pământ.

3.

Deveni răsfăţatul oamenilor acelora» în firea cărora cu adevărat că nu era loc pentru simţăminte duioase, şi care n-aveau decât unul şi singurul gând:

„Când ai să ajungi? Şi după ce vei fi ajuns?”

Dar flăcăul, care tot mai avea ceva de copilandru în el, îşi cucerea din zi în zi mai mult inimile acestea ce râvneau cu o adevărată furie la aurul legendar. Chiar şi Beduinii îi arătau, o atenţie plină de grijă, de parc-ar fi fost un copil încredinţat lor, asupra căruia trebuiau să vegheze. Cu toate acestea era cel mai dârz, cel mai rezistent dintre toţi. Părea că nu ştie ce-i oboseala, că nu simte vreodată ce-i foamea, ce-i setea. Când în locurile de popas oamenii se îmbrânceau la împărţitul apei, de parc-ar fi vorba să-şi soarbă din izvorul de aur, atunci el sta deoparte, cu expresie de dispreţ în ochii lui de albastrul oţelului, de tăria oţelului.

Dar când în lagărul de noapte se căuta — pentru col mai tânăr şi pe cât se părea şi cel mai plăpând — locul cel mai bun, şi mai cu seamă când arăta cineva vreo grijă pentru el, putea să izbucnească într-un hohot de râs zgomotos. Era râsul unui ştrengar voios şi se potrivea aşa de puţin cu, privirea lui, încât ai fi zis că vine de la cu totul altcineva. În tăcerea de mormânt a Pustei, sunetul acesta avea ceva din cântecul ciocârliei. Cel puţin atât de zglobiu şi de primăvăratic impresiona pe toţi cei ce-l ascultau şi care tot mai mult simţeau un dar nestăpânit după sunete vesele; chiar în această împărăţie a morţii

păreau a fi murit chiar şi toate sunetele.

Când auzea învăţatul râsul acela tânăr, aluneca atunci peste faţa lui serioasă ca o lumină de nimb, şi tot sta să-l mai asculte şi după ce tonul cel luminos sfârşise de mult de a mai răsuna. Cine l-ar fi observat pe bărbatul acesta în asemenea clipe, şi-ar fi dat seama, că râsul tânărului, pentru cercetător, care era un om nespus de singuratic, însemna un glas al nădejdii şi al fericirii, un glas al vieţii înşişi…

Giordano îşi mână cămila lângă animalul părintescului său prieten şi spuse cu voce înăbuşită:

— Azi e deja a douăsprezecea zi. Oamenii încep să devie bănuitori, neîncrezători. Cămilele sunt sleite de puteri şi în curând n-o să mai avem apă. Tu însă rămâi liniştit şi sigur. Cel puţin aşa pari!

— Sunt!

— Când o să ajungem?

— Poate şi mâine.

— Poate… Şi ce are să se-ntâmple dacă n-am ajunge niciodată?

— O s-ajungem.

— Spume-mi ce are să se întâmple atunci?

— Atunci…

Griordano îi şopti pătimaş:

— Nu vreau să pier în ţara asta înfricoşătoare; vreau să. Trăiesc — să trăiesc — să trăiesc! Vreau să-ani gust viaţa. Acum, când abia trebuie să-nceapă.

— Acum abia?

Întrebarea suna ca un uşor, foarte uşor reproş. Tânărul nici nu-l luă Sân seamă, nici nu-l înţelese; căci răspunse cu o patimă cu greu reţinută: — Fireşte că abia acum! Abia acum când vei avea bogăţii. Căci ar fi din partea ta prea naiv, prea fără sens, prea — ideal, dacă nu te-ai face acum bogat, în cazul că într-adevăr ajungem, într-adevăr găsim. Ai pentru asta tot dreptul. Mai mult decât atât. E datoria ta, să-ţi iei din aurul acesta partea, cea mai mare. Nimeni nu ţi-ar putea-o contesta. Nici chiar aceste hiene

ale aurului.

— Datoria mea?… Tu ştii, ce înseamnă aurul pentru mine.

— Totuşi trebuie să iei. Dacă nu de dragul tău, atunci de dragul meu.

— De dragul tău…

— Da, căci eu vreau să trăiesc — să trăiesc — să trăiesc! Acum abia vreau să trăiesc. Tu ştii ce a fost până acum viaţa mea: foame şi suferinţă. Da, şi foame. Pentru ca să rămân destul de mic şi de pipernicit pentru gangurile înguste ale minelor de pucioasă, părinţii mei mă lăsau să îndur foamea. Urăsc pe părinţii mei; îi blestem pe părinţii mei. Urăsc pe toţi care m-au chinuit în copilărie. Şi m-au chinuit, m-au martirizat. Urăsc oamenii în genere.

— Şi pe mine?

— O, pe tine… Tu ştii doar… La ce bun să mai vorbim? Dar trebuie să ajungem curând, sa găsim curând; altminteri…

Se întrerupse.

— Altminteri m-ai urî?

Şi învăţatul zâmbi la ideea, că băiatul drag l-ar putea urî. De hatârul lui, voia să ia din aur cât se poate de mult. Numai de dragul lui. Pentru ca acesta să poată „trăi“ — trăi — trăi!

4.

Şi merseră mai departe şi mai departe prin valurile adesea înalte cât munţii alinării nubice de nisip, în a căror prăpăstii aceşti istoviţi nu se puteau arunca pentru a-şi sfârşi chinurile. Naufragiaţii mărilor cu unda umedă o aveau nespus mai bine, căci găseau în apele răzvrătite o moarte îndurătoare. Navigatorului prin deşert trebuia să i se pură delicios, trebuia să i se pară de pizmuit soarta de

a se prăpădi brusc într-o mare.

După ce pribegeau ceasuri îşi ceasuri prin munţii talazurilor roşii de nisip — după ce ceasuri şi ceasuri îi cotropise, din limpezimi de-o strălucire groaznică, monarhul cerurilor cu săgeţi înflăcărate ce parcă le sfârâiau în came, călători osteniţi de moarte făceau în sfârşit popas, când discul mistuitor se cufunda în sfârşit în sângele apusului, în împărăţia mortuară a vechiului Egipt.

îşi descărcau corăbiile lor vii şi-şi întindeau corturile care înfloreau deodată ca nişte minunate fiori albe pe un pământ de un roşu înflăcărat. Căci la apusul soarelui întreaga lume sălbatecă era potopită de o văpaie sumbră, învăluită în culoarea regilor. Atunci nu se afla nimic, pe pământ care să se poată asemăna cu maiestatea pustiei...

După o zi de marş, nespus de istovitoare, în care soarele vărsa mereu de sus dogoarea albă fără umbră, convoiul căutătorilor de aur ajunse la unul din acele blocuri de granit trandafiriu care se zăresc încă de la mare depărtare. Piatra înaltă şi zveltă, ascuţită spre vârf se ridica întocmai ca un obelisc maturai, drept ca un îndreptar în mijlocul oceanului de nisip. Tânărul sicilian observă deodată, că pe obrazul neclintit ca turnat în bronz al învăţatului se ivise o expresie stranie, nemaivăzută până acum, şi ştiu îndată: Blocul acesta de stâncă însemnează un semn de îndrumare demult cunoscut şi demult aşteptat de către prietenul său, datorită cercetărilor sale. Acuma, va urma ceva hotărâtor: acum vom ajunge, vom atinge intangibilul.

Oamenii călăriră cu cea mai mare grabă spre îndreptarul care se înălţa înaintea lor. Singur conducătorul râmase înapoi, urmându-i încet, de parc-ar fi trebuit să câştige timp ca să doboare o mare turburare; caravana să nu-l vadă altfel decât calm până la neclintire.

În piatra cea trandafirie se afla săpat în baso-relief chipul mai mare decât în natură şi deosebit de zvelt al unui faraon din timpurile străvechi. Profilul aspru al feţii

purta trăsăturile tipic încremenite ale veşnicului faraon: izbitor de laţi obrajii; la bărbie acelaşi barbişon lipit parcă şi stilizat, neobişnuit de lung şi subţire; ochii de forma migdalei sub sprâncene parcă artificial încondeiate şi nişte buze cărnoase. Pieptul îngust era privit din faţă, membrele înţepenite însă aveau tot poziţia de profil a capului, care purta cunoscuta coroană dublă. Doar un şorţ cu cute rigide îmbrăca pe Majestatea ţării de sus şi de jos a Nilului.

Se-mbulziră în jurul monumentului regal, priviră cu ochii mari la portret şi la inscripţie, presimţiră imensa lor însemnătate, strigară pe conducător cu glas puternic, tot mai puternic, să vie mai repede să le citească, să le spună.

Învăţatul îşi recăpătase stăpânirea de sine. Sta acum în faţa monumentului, având în privirea lui strălucirea izbânzii. Dar niciun tremur al vocii nu trăda că trecuse prin cea mai mare emoţie a vieţii sale, că venise ceasul cel mare al vieţii sale.

— Ce crezi prin asta?

— Să nu vezi în aur o divinitate. Ar trebui să blestem, atunci ceasul acesta.

Giordano repetă halucinat cuvântul dojenitorului său:

„O divinitate…

Şi după o clipă: — O divinitate el O divinitate a fost din vecii vecilor, şi va fi în vecii vecilor; singura adevărată, dumnezeiască; singura fericitoare. Când toţi zeii vor pieri şi vor fi uitaţi, acest singur zeu de aur va mai exista, acest zeu care nu domneşte în niciun, cer îndepărtat, ci aci pe pământ. Ce mă învinovăţeşti aşa că i-am recunoscut atotputernicia, tu om al cunoaşterii?

Acesta se întoarse de la el în tăcere…

De parcă blocul de granit fusese stânca aceea din care cel mai măreţ dintre toţi călătorii pustiei scosese cu toiagul lui pentru noroadele sale pieritoare de sete izvorul de apă, aşa, cu noi puteri de viaţă porni caravana mai departe, urmându-şi conducătorul, cum urmează oastea

biruitoare pe gloriosul ei general. Dar din faţa lui Gaston Latour, alte ori atât de neclintită, răzbea o expresie, care nu trăda nimic din simţimintele unui triumfător.

Şi el avusese, în «asul care şi-l numise pentru sine „ceasul cel mare”, o revelaţie. Dar nu fusese nicidecum revelaţia unei divinităţi.

A doua zi, după ce pietrele pustiei grăiseră către căutătorii de aur — către căutătorii divinităţii lor — ei ajunseră.

5.

Un munte de alabastru se înălţa peste locul unde măruntaiele pustiei purtau dumnezeiescul metal. Din mijlocul prafului roşcat adunat în movile, se ivea ca prin minune o mare împietrită, cu luciu gălbui. Unde furtuna pustiei sfărâmase o stâncă, sau rupsese jos nu vârf, albul de zăpadă al albastrului izbucnea licăritor. Dogorit de soarele Africii, era o strălucire şi o sclipire, oare avea ceva nepământesc.

Era un urcuş anevoios. Valurile strălucitoare se închideau peste îndrăzneţii căutări de aur; pustia de jur împrejurul lor dispăruse şi nu văzură nimic, de cât deasupra lor bolta cerească de culoarea safirului şi valul încremenit, înalt, al cristalului strălucitor, în ale cărei muchii şi şlefuituri se frânge au razele soarelui. Părea a fi un munte de diamant din vreo poveste.

Dar minunile nu mai luau sfârşit… Cu trei mii patru sute de ani înainte de Christos, regele Menes domnise peste Egipteni — cu trei mii patru sute de ani înainte Christos fusese descoperită şi pusă în exploatare mina de aur din „ţara Cuş”. Puţin după aceea dispăru din istoria Egiptului şi din amintirea popoarelor, de parcă n-ar fi fost vreodată ştiută; şi încă aproape după şase milenii se

— Citeşte odată! Vorbeşte odată!

Vocea tânărului tremura. Era foarte palid.

Şi Gaston Latour citi:

„Sub regele Menes, marele stăpânilor, prea slăvitul şi prea măritul, cel care a făcut unirea celor două împărăţii, fiul iubit al lui Ammon, dumnezeul cel bun, a fost descoperită în al şaptelea an de domnie al Majestăţii Sale, marea mină de aur în Pustia Cuşului, iar strălucitoarele ei comori au fost pus la picioarele dumnezeiescului fiu. Slăvită e coroana albă a lui Menes la Miază-zi; slăvită e coroana roşie a lui Menes la Miază-Noapte”.

Mai întâi domni o tăcere grea. Apoi urmă o zăpăceală, o învălmăşeală, ca o răzmeriţă. Cu gesturi sălbatece, strigăte nebune înconjurară stânca, întinseră braţele, de parcă piatra cea mare ar fi purtat un chip de idol: viţelul de aur în pustie.

Şi i se-nchinară!

Iar fu străpuns sufletul omului de ştiinţă de un simţimânt de spaimă mare: „Ce-ai făcut?“ Doar vrei binele şi se pare că înfăptuieşti răul. Nădăjduieşti s-aduci mântuire! Căci de la aur ar putea veni mântuire; şi în sufletele astea ai stârnit patima blestemată. Ce ai făcut?"

Fără de voie se uită la tânărul, care-i era atât de drag. Acesta sta nemişcat, cu faţa palidă ca moartea, cu o privire de parcă-ar fi avut o viziune.

Aşa şi era. Spiritul lui Giordano se rătăcise. Se vedea pe sine însuşi, de parc-ar fi gol de tot, scăldat într-o undă strălucitoare, care-i învălui. Trupul, era aur — aur — aur. Se repezi în unda strălucitoare, o lăsă să se închidă peste el, bău elementul strălucitor, întocmai ca un vin aurit. Bău şi bău. Bău cu lăcomie, cu nesaţ, pân’ la îmbuibare. Se îmbătă, parcă-şi pierdu minţile în această fericitoare beţie, de parc-ar fi fost întrupat în zeu.

— Giordano!

Era prietenul său, cel care-l strigase, tare, plin de

teamă, neluând în seamă pe ceilalţi, pentru care învăţatul simţi deodată ceva mai rău ca dispreţ. Scârbă.

Cel chemat păru că se trezeşte ca dintr-un vis. Cu una din acele priviri, care ştia să fie tot atât de tare ca şi granitul care purta săpată în el mărturia milenară a adevărului fantaziei de aur a prietenului său, el întrebă pe acesta:

— Ce vrei? De ce mă chemi?

— Mă sperii!

— Cu ce?!

— Părea că te covârşeşte.

— Ce?

— Aurul.

— Încă nu-l posedăm.

— Păi da.

— Bagă de seamă, să nu-ţi strici sufletul.

mai cunoştea: lăcaşul acesta a fost călcat de oamenii Aici sălăşluiseră făpturi ale unei străvechi culturi, aci în ţinutul acesta de groază al unei lumi moarte!

Gaston Latour puse să se întindă corturile lagărului într-o vâlcea. Înalte cât turnurile se adunau în jurul stâncilor scânteietoare masele de nisip roşu, o opera furtunilor de multe milenii, de parcă natura însăşi ar fi voit săi interzică îndrăzneţului, care ar fi voit să mai re vie, intrarea la comorile dispărute. Dar pe alocuri, din bolovănişul risipit se înălţau blocuri uriaşe cu urme de sfredelituri şi explozii, cum numai generaţia aceea fusese în stare să le practice.

Aşadar *ajunseseră!*

Principalul lucru, ce trebuia făcut mai întâi, ora — nu să găsească poarta spre templul subteran al zeului aurului şi s-o deschidă, ci să caute apă din pământ. Pe atunci trebuie să fi fost —deci trebuia să fie şi acum. Dar, cu toate că nu mai aveau decât pentru puţine zile o prea redusă provizie de apă, setea de aur a oamenilor era atât de uriaşă, atât de năprasnică, încât învăţatul putu hotărî doar un mic număr de oameni să sape după apă sub

conducerea lui. Puse. Chiar el mâna pe sapă, pentru a începe cu o pildă bună. Cei mai mulţi se vârâră făr' de conducător, ca nişte soboli, în adâncimea plină de aurul sfânt. Tânărul cu râsul luminos, copilăresc era şi el printre aceştia. Din ceasul în care făcuse prietenului său, care-i era salvatorul şi binefăcătorul, mărturia crezului său, nu mai dispăruse de pe faţa cercetătorului acea stranie şi severă expresie. Dar iubirea lui către bietul băiat părea să fi devenit şi mai plină de duioşie, şi mai pătrunsă de înţelegere părintească.

Expediţia avea noroc. Foarte curând săpătorii căutători de apă dăduse de o cisternă străveche. Blocuri de stâncă, pe care un cutremur de pământ trebuie să le fi rostogolit asupra-i cruţaseră fântâna de secare, o întâmplare asemănătoare cu o minune. După ce blocurile fură ridicate şi îndepărtate, se arătă o grotă rotundă, adâncă, zidită de jur împrejur cu acea măiestrie uimitoare a timpurilor celora, — ca şi templele şi mormintele lor, o operă a veşniciei. Gaston Latour se lăsă, legat de o funie, să alunece în adâncime.

După o lungă şi grea adăstare, cei încovoiaţi sus peste gura puţului, cu inima ce băteau greu în chinurile nerăbdării, auziră strigătul:

„Apă!”,

Ca un înăbuşit ecou de triumf strigătul răzbătea din adâncimea neagră spre strălucirea zilei.

„Aur!”

Şi ceilalţi găsiseră; şi aceştia strigau cuvântul lor divin. Ba nu! Il ţipau, îl răcneau.

Vocile lor sălbatice spărgeau parcă marea tăcere a pustiei, da parcă ar fi vrut să cutremure cu el şi să crape stâncile, de parcă strigătele ar fi voit să umple pustia, să se umfle ca un duduit de tunet până la marginile nemărginirii.

Şi mereu, iar şi iar.

Şi mereu, iar şi iar: ca nişte vine largi metalul galben, şi drag străbătea cuarţul albicios. Aşa libere, deschise

zăceau izvoarele tuturor plăcerilor şi măreţiilor vieţi în faţa privirii descoperitorilor de aur, încât aceştia n-aveau decât să lase să se reverse strălucirea.

Cei de colo de sus pătrunseseră în adâncimea de apă... Ei da! Va fi nevoie şi de apă... Era oare chiar absolută nevoie de ea?... Când vedeai izvorul de aur curgând încremenit în maica stâncilor pustiei, când îţi lua într-una ochii! *—i* atunci nu mai încăpea nici foame nici sete, în afară de foamea şi setea după aur. Era fireşte, o foame de neastâmpărat, o sete cu neputinţă de stins. Dar de această veşnică sete suferea întreaga omenire.

Pentru beţia oare pusese stăpânire asupra spiritelor la singura vedere a aurului nu exista trezire; nu exista buruiana dionisiacă, cu ca1 re încununându-se fruntea, să te aperi sau să te dezmeticeşti. Aşa că se dădură pradă cu trup şi suflet ameţeai.

Închipuirea momentului când vor fi scos la lumină grămezi din metalul fermecător, nu putea fi egalată de nicio voluptate a lumii. Voiau să-şi încarce cămilele, încât puternicele animale aproape că se năruiau sub ele; voiau să se încarce pe ei înşişi. Puterile lor vor creşte ca prin minune, vor face isprăvi de uriaşi. Căci dacă e vreo putere misterioasă în stare să împrumute muritorului forţe nemaipomenite, apoi acea e aurul.

Aur vor căra, vor târî ei prin pustia Nubiei, prin toate spaimele ei, prin dogoarea soarelui şi val-vârtejul Simunului, prin pieire şi moarte ameninţătoare, zile de-a rândul, săptămâni de-a rândul. Se simţeau de-acum descântaţi împotriva pieirii şi a morţii. Erau sfinţiţi! Duceau doară cu ei un talisman.

Pe când îşi croiau drum prin potmolul roşu de nisip, dăduseră peste rămăşiţe de oase înălbite.

Erau oase omeneşti.

Le aruncaseră înlături nepăsători, săpa, seră mai departe, tot mai departe, se vârâră tot mai adânc.

Ce le păsa lor de oameni, care muriseră în locul acesta,

cu mii şi mii de ani înainte, sau pieriseră în vreun alt chip? Ei toţi voiau „să trăiască, să trăiască, să trăiască!” — cum o voia tânărul acesta arzător de râvna fără saţ a vieţii.

El ridicase de jos ţeasta unui mort de aproape şase mii de ani şi ţinuse capul rânjitor al necunoscutului un toast vesel.

— Trăiască viaţa!

6.

Îndată începură să exploateze mina. În sudorile frunţii săpau, ciopleau, adunau cu lopeţile în galeriile înguste, în oare domnea un aer înăbuşitor. Popoarele de sclavi ale Faraonilor nu vor fi putut munci mai din greu sub bicele supraveghetorilor lor. Dar cele mai grele sforţări le apăreau ca cea mai mare plăcere.

Deschiseră vâna cea bogată, săpară aurului o albie, îl lăsară să curgă.

Din templul lui subteran îşi duseră în sus triumfători dumnezeul lor strălucitor. Către soarele pustiei Africane.

Când se odihneau în sfârşit, nu vorbeau decât despre un singur lucru, oare era unic pentru ei: mereu şi iar despre aur! Parcă creierul lor nu mai putea concepe niciun alt gând. Ga un demon umbla prin micul lagăr. Când săpătorii de aur cădeau în sfârşit de istovire într-un somn plin de friguri, atunci demonul acesta se furişa, se arunca peste trupurile lor, îi încleşta în braţe de fier. Îi sugruma. Dar ei bolboroseau în horcăielile de moarte: „Aur—aur—aur!”.

Prin toate chinurile acestor vise simţeau însă voluptatea bogăţiei subite. Dacă avuţia aceasta ar fi izbucnit în flăcări, atunci s-ar fi aruncat în văpaia de aur şi ar fi murit o moarte fericită.

Asta una o înţelegeau ei mai puţin ca oricând: Cum s-a

putut ca primii descoperitori ai minei s-o fi părăsit, şi încă foarte curând, pe cât părea şi cum de fusese dată cu totul uitării? Cum de nu încercase nimeni s-o regăsească? În răstimp de mii de ani să nu se mai fi încercat! Vâna de aur părea că se întinde adânc în stâncărie, că sursa era aşa de nesecată. Şi cu toate astea renunţaseră şi o părăsiseră, părăginită şi uitată!

Ciudat se purta conducătorul, care de mult nu le m! ai era conducător, şi pe care de aceea nu-l mai ascultau. S-ar fi răsculat împotriva lui dacă le-ar fi cerut să-i dea ascultare. Părea însă că marea descoperire îi devenise subit indiferentă.

Cu atât mai rău pentru el — cu atât mai bine pentru ei…

Chiar în a treia zi după sosirea lor avură totuşi nevoie de el, trebuiră să-l cheme jos la ei ca să-i facă o rugăminte. Cei mai mulţi nu voiră la început. Chiar şi tânărul Giordano era împotrivă. Unii însă stăruiră prea mult. Şi tânărul Giordano fu trimes sus ca sol al tuturora.

Găsi pe prietenul şi protectorul său lungit în nisip, omul plin de voinţă dârză părea copleşit deodată de o suferinţă misterioasă. Ca lipsit de gând, zăcea descordat sub dogoarea soarelui.

Tânărul se apropie de el şi spuse în limba-i maternă, care, când voia el, putea suna din gura lui ca o muzică duioasă: — Eşti un om ciudat! Zaci aici de parc-ai fi bolnav de moarto, şi doar nu ai nimic, eşti teafăr. În loc să zaci aici amărât, ar trebui să fii vesel şi să jubilezi; o mare descoperire ţi-a izbutit, marea sarcină pe care singur ţi-ai impus-o ai împlinit-o cu măreţie, ai să fi an om renumit în toată lumea, în afară de asta ai să posezi milioane… Stai liniştit! Ştiu doară: nu pentru tine ci pentru mine. Dar pe mine mă laşi colo jos să sap şi să sap, de parcă aşi mai fi încă şi acum în înfiorătoarele mine de pucioasă, din care tu m, ai liberat. Auzi, n-am uitat…

— Ar fi mai bine pentru tine, de o mie de ori mai bine, de-ai mai fi şi azi acolo, de nu te-aşi fi liberat niciodată de

acolo şi n-ai avea nimic ce uita.

— Mulţumesc pentru prietenoasa urare. — Mie, tot mi-e mai drag aşa ca acum.

Şi râse râsul său cel tânăr şi luminos. Apoi urmă: — Pe mine mă laşi să trudesc ca un sclav şi tu stai aici sus, visezi, îţi faci fantezii, ipohondrii, nu te mai sinchiseşti de nimic.

— Nici măcar de tine?

— Nu zic, faţă de mine eşti bun ca: întotdeauna. Nu trebuie să mi-o spui numaidecât.

— Am spus-o?

— Ca reproş, ca acuzare.

— N-am vrut să sune aşa.

— Bine dară… Acum fi atât de bun de te ridică şi m, ergi cu mine — de dragul meu.

— Încotro?

— Jos.

— Mi-e silă şi scârbă.

— De aur?

— De tot şi de toate.

— Păi da. Tu eşti un idealist. Cu toate astea te rog să mă urmezi.

— Ce vor oamenii ăştia de la mine?

— Tomnai au descoperit o nouă inscripţie.

— În mină?

— Pe peretele unei galerii… Ştiusem că ai să vii cu mine, de cum, vei auzi despre asta. Numai că nu de dragul meu te duci la „oamenii ăştia”, ci de dragul ştiinţei tale. Te cunosc. Cine altul să te cunoască? Ei, hai, vino!

Ce era cu omul acesta?

Citi inscripţia subpământeană la lumina pâlpâitoare a făcliilor din galerie, o descifră anevoie şi rămase nemişcat, făr’ de grai. Tot astfel rămăsese şi în faţa inscripţiei călăuzitoare din pustie; dar acum din ochii lui larg căscaţi nu se răsfrângea nici de cum strălucirea

izbânzii, ci groaza morţii.

Cine sta destul de aproape de el în gangul cel îngust ca să-i poată vedea privirea, nu-i mai striga de astă dată să citească, să vorbească. Ceva din groaza privirii lui Gaston Latour se abătuse şi peste sufletele oamenilor care-l înconjurau. Ceilalţi, de mai încolo, nu observau nimic din toată această întâmplare, păreau însă că presimt, că se petrecuse ceva nemaipomenit. Şi apoi o auziră…

Inscripţia era un Menetekel al Pustiei. Supa astfel:

„Cine va ajunge după noi în lăcaşul acesta blestemat, să fugă îndată de el; că e un iad,. *Cine citeşte inscripţia asta şi rămâne, e pierdut.*

„Apa în locul ăsta, e otrăvită. Cine bea din ea, îşi bea moartea.

„Noi n-am vrut să fugim.; am băut şi murim.

„Ascultaţi-ne pe noi muribunzii:

„Nu beţi! Salvaţi-vă! Fugiţi!”.

7.

„Fugiţi!”.

Gaston Latour adună în lagăr oamenii. Încă odată le mai tălmăci inscripţia fatală, îi îndemnă de plecare, numai decât, de fugă.

Cum? Să lase ei aşa deodată în părăsire cea mai bogată mină a Nubiei? Să n-o mai exploateze? Intr-una, tot mai mult. Pe cât mai mult cu putinţă? Să nu îngrămădească la aur cât ar putea duce cămilele lor şi cât ar putea târî ei înşişi după ei? Să plece? şi asta, numai decât? Pe cât cu putinţă chiar azi?

Se iscă o revoltă. Erau înfuriaţi împotriva omului, oare cerea imposibilul de la ei.

Deodată unul strigă: — Nu-l credeţi! Minte! Vrea să se

descotorosească de noi! Vrea să se-ntoarcă mai târziu iar! Minte!

Toţi răcniră: Minte!

Aşa, aşa. Voia să se întoarcă mai târziu cu creaturi plătite, ca să adune tot aurul pentru el singur. Un mincinos era omul în care se încrezuseră, un înşelător, — un trădător!

Ceata se sparse, se năpustiră iar jos în mină, într-acolo, spre zidul cu semnele misterioase, care însemna cică ceva atât de îngrozitor. Tâmpi şi fără a pricepe se holbau la hieroglife, răcneau, turbau, spumau.

Pe câte unii îi birui deodată îndoiala, care deveni deznădejde. Ceilalţi îi luară în bătaie de joc. Printre şovăitori păşi tânărul sicilian şi le vorbi.

Sălbateca lui turburare îl făcu elocvent. Vorbea ca-n friguri. Împotriva prietenului şi binefăcătorului său vorbi. Tânărul nu spunea că acesta ar fi minţit; dar îndemna pe oameni să se-mpotrivească conducătorului lor şi să rămână. Căci —

Inscripţia minţea!

Cuvântul acesta avu efectul unei revelaţii mântuitoare. Li se luă o piatră de pe inimă. Astfel nenorociţii se minţiră singuri.

La noapte, Gaston Latour se apropia de culcuşul tânărului, care jucase pe Iuda faţă de el. Prim peretele deschis al cortului cerul înstelat al Sudului arunca o rază palidă pe faţa celui ce dormea; un copil n-ar fi putut dormi mai paşnic. Dar, ca şi cum cel adormit ar fi simţit apropierea unui am, căruia i-a pricinuit un rău de moarte, deveni neliniştit, se mişcă, deschise ochii. Sări deodată în sus, strigă:

— Ce vrei de la mine?

— Nu eu te-am trezit.

— Vrei să-mi reproşezi nerecunoştinţa mea!

— I N-am cerut încă niciodată recunoştinţă. De la niciun om. Cel mai puţin de la tine. Cine iubeşte pe un om, cere de la acesta credinţă, încredere. Niciodată recunoştinţă. E

fericit să poată iubi pe cineva.

— Ştiu că eşti nobil şi bun. Şi ştiu că eu sunt rău şi nemernic. Aista mi-e firea. Tu n-ai putut-o schimba cu toată dragostea ta.

— Nu, cu toată dragostea mea... Nu încă... Acum trebuie să te feresc cu toată dragostea mea, pe tine de tine însuţi.

— Să plec de aici?

— Da, asta s-o faci.

— Ceilalţi rămân!

— Eu nu-i pot salva.

— Şi tu?

— Eu rămân cu ei, dacă nu vor să plece. Eu sunt şeful, eu i-am târât încoace. Pe fine o să te conducă înapoi unul din beduini.

— Tu rămâi, ca să pieri cu oamenii aceştia? Căci tu doară crezi în adevărul acelei inscripţii?

— Ea e adevăr sfânt!

— Dar eu nu vreau să plec!

— De dragul aurului vrei să rămâi?

— Da, da!

Şi băiatul sări în sus, strigând: — Dar toate astea sunt nebunie! Suntem cu toţii nebuni! Şi cel mai nebun dintre noi toţi eşti tu. De trei zile bem din apa, care trebuie să fi fost otrăvită de vreo substanţă distrugătoare — cum stă scris colo jos. Poate că pe atunci o fi fost otrăvită! Cu mii de ani în urmă! Am băut din otravă şi n-am simţit nimic, am rămas sănătoşi. Prin urmare n-o mai fi nicio otravă... Dar hai să căutăm altă apă. S-o mai fi aflând pe aici şi altă apă. Tu eşti un învăţat şi trebuie s-o ştii. Mai avem şi un doctor nubian cu noi. El cunoaşte ţara, o cunoaşte mai bine ca tine. Şi doctorul crede că trebuie să fie vreo minciună la mijloc; el e de părere c-ar fi o nebunie să plecăm de aci, să fugim. Te implor pe dragostea ce mi-o porţi: ajută-ne la toţi să nu ne pierdem cu totul minţile.

— Şi vrei să rămâi?

— Tu tot nu m-ai lăsa să iau de fel din aur. Căci — te

cunosc!

— Nimic din blestematul ăsta de aur. Da, mă cunoşti, fireşte!

— Rămân!

8.

Apa, aducătoare de moarte, consista dintr-un lichid mocirlos cafeniu. Dar aşa era orice apă găsită în solul pustiei, cu toată ciudata filtrare prin imensele straturi de sfărâmături şi nisip, prin toate păturile, vinele nenumăratelor soiuri de minerale ale acestor regiuni încă atât de nestudiate. Dar chiar şi sub înfăţişarea asta turbure, cleioasă şi respingătoare această apă din adâncuri era pentru oameni şi animale cel mai delicios dar al pustiei, dătător de viaţă, întreţinător de viaţă. Moarte era numai acolo unde ea nu se afla.

Medicul arab fu proclamat acum de către toţi ca marele lor mântuitor. Examina apa. Omul acesta mai însoţise unele expediţii în pustie; dar în niciuna din ele apa solului nu fusese supusă unei analize, şi niciodată n-a fost găsită ca „otrăvitoare”. Aşadar credea şi doctorul în „minciuna” misterioasei inscripţii sau — în minciuna, de la o vreme atât de ciudat schimbatului învăţat. În afară de asta şi medicul fusese cotropit de boala aurului şi încă cu mult mai puternic decât mulţi alţii.

Cu tot liniştitorul diagnostic al doctorului, erau prudenţi, nu dădeau cămilelor să bea decât strictul necesar, şi propria lor nevoie de a bea o îngrămădeau la minimum. Gaston Latour izbuti chiar să hotărască pe beduini să sape spre a căuta altă apă. Dar numai pe beduini; şi numai pe aceştia, pentru că tânărul Giordano ameninţa şi linguşea, poruncea şi se ruga.

Bărbaţii din tribul pustiei Bega săpau când aici când

colo; săpau până-n adâncimile cele mai mari cu putinţă. Dar nu dădeau de apă.

Şi apoi nu mai săpară şi nu mai căutară…

Tot încă nu simţeau căutătorii de aur vreun efect vătămător. Începură să se ironizeze unii pe alţii pentru frica, pentru spaima lor, fu oprit cu străşnicie să se vorbească despre otrava mistică şi se siliră să uite povestea cea urâcioasă, o şi uitară chiar.

Ura lor împotriva bărbatului care-i trezise cu atâta cruzime din visul lor de aur, crescu, şi inscripţia infamă o ciopârţiră, o zgâriară de pe piatră. O distruseră cu atâta furie de parc-ar fi fost vorba să stingă viaţa unui duşman de mioare.

Dar tot mai erau sănătoşi şi-n plină putere. De se simţea când u-nul, când altul odată obosit, cu dureri de cap, cu înţepături crunte în creier şi cu o greutate ciudată în membre, atunci dădea vina unei asemenea stări pe supraomeneştile surmenări în galeriile înguste într-o atmosferă înecătoare, pe pătimaşele iritaţii şi emoţii din vremea din urmă sub soarele ameţitor al pustiei.

Era fireşte soarele „de aur”; dar cu văpaia lui care dogorea, pârjolea, mistuia într-una şi trup şi suflet, el era moartea aurie.

„Moartea aurie”… Suna aşa de straniu.

Şi toţi ştiau că aveau frigurile aurului. Era o boală cunoscută; tot aşa de cunoscut însă era şi leacul împotriva ei:

Aur — aur — aur! Tot mai mult şi mai mult.

Odată loviţi de boala asta, aveau şi leacul împotriva ei în aşa măsură încât putea tămădui pe bolnavi ba chiar să recheme la viaţă şi pe un muribund.

Şi astfel săpară, ciocăniră, sparseră mai departe. Târau comorile dobândite, la lumina zilei, se odihneau pe ele, le ţineau noaptea în somn cuprinse cu amândouă mâinile, atât de fierbinte şi de arzător, cum n-ar fi putut cuprinde vreodată o femeie iubită.

Fiecare îşi luă partea lui. De era cumva partea celuilalt

ceva mai mare — cu foarte puţin mai taiere, — atunci cel mai puţin bogat ura pe cel mai bogat ca el, şi de erau prieteni, deveneau duşmani. Era o divinitate îngrozitoare căreia i se dăruiseră cu trup şi suflet. Trebuie că-şi spuneau însă că orice divinitatea e îngrozi oare şi că legenda despre un Dumnezeu bun şi milos nu e decât — o legendă…

Deodată unul dintre ei făcu o descoperire înfiorătoare. Omul acesta pătrunsese mai adânc decât ceilalţi în cuprinsul stâncilor din pus ie şi dădu peste un fel de grotă. În încăperea aceasta zăceau grămezi de aur, zăceau cadavre omeneşti, mumificate de uscăciunea grotei, a deşertului. Mai erau îmbrăcaţi în vestmintele lor de pânză de în, mai acopereau încă cu trupurile lor uscate aurul adunat, se mai vedea şi acum după poziţiile trupurilor lor că trebuie să fi murit de o moarte groaznică. Dar voiseră mai bine să suporte o moarte de chinuri decât să părăsească aurul.

Omul oare pătrunsese în catacomba milenară, împărtăşi descoperirea lui doar unuia dintre beduini, căruia îi făgădui o mare parte din bogăţiile acelea, dac-ar primi să fugă împreună cu el.

Amândoi smulseră cadavrele de pe comori, se aruncară asupra aurului scurmându-l cu frenezie, şi cu mare voluptate s-ar fi tăvălit prin el, cum făcuseră în chinurile agoniei decedaţii.

9.

Aurul dispăruse! Tot aurul!

Îl prădaseră nişte mişei josnici, blestemaţi!

Beduinii furară aurul. Il încărcaseră pe cămilele ce se ţineau mai bine în puteri şi fugiseră cu aurul, în taină, noaptea!

Chiar şi oamenilor care dormeau pe comorile lor, le

smulseră aurul de sub trupurile lor respirânde. Diavolii aceia negri, bestiile!

Pesemne că amestecaseră vreunul din leacurile lor vrăjite în mâncarea de seară a albilor, pe care-i urau şi ca ghiauri creştini. Căci numai nişte oameni greu ameţiţi s-ar fi putut lăsa prădaţi într-un astfel de chip, fără a auzi nimic, fără a simţi nimic.

Numai de aurul unuia singur nu se atinseseră: de aurul favoritului caravanei.

Lui Giordano Palatino îi lăsase toată averea lui!

— Dar comorile tainice din grota pustiei plină de bare de aur şi de cadavre?

Jefuite şi ele! Dispărute şi ele!

Când omul descoperi tâlhăria, răcni ca o fiară sălbatecă împuşcată. Nebun de furie, se năpusti pe urma mişeilor prin pustie.

Nu se mai întoarse…

Luaseră cămilele! Mai mult de zece! Şi tocmai animalele cele mai puternice! Acelea, pe care tâlharii le mai lăsaseră, erau cu totul lipsite de puteri din pricina apei puţine şi a hranei proaste. Unele din ele păreau că se îmbolnăviseră — aşa deodată.

Gaston Latour îi povăţui să ridice lagărul numai decât, pentru numele lui Dumnezeu şi să-ncerce să se salveze cu ajutorul animalelor bolnave. *Acum* desigur că-l vor asculta?

Acum? Prădaţi de aurul lor, prădaţi de fericirea şi de viaţa lor, acum să plece?

Nu — nici acum nu se supuseră!

Trebuiau să sape din nou — să sape — să sape; trebuiau să redobândească aurul furat de tâlharii pustiei.

Ameninţară pe omul care, chiar şi acum, le mai cerea să plece, îl ameninţau cu moartea, în cazul că ar mai încerca măcar o singură dată să le pretindă ascultare.

Dar ce-i păsa aceluia de viaţă?

Nu pe el însă au să-l împuşte ei ca pe un câine turbat,

ci pe tânărul pe care omul acela îl iubea mai mult ca pe sine însuşi.

Acesta mai poseda încă tot aurul său… Atunci fireşte că ar fi putut să plece, să fugă cu tot aurul său călăuzit de fostul şef al expediţiei.

Să se ferească! Cămilele rămase nu mai aparţineau prietenului său, ci erau proprietatea celora ce fuseseră prădaţi mişeleşte.

Astfel, cămilele fură supravegheate cu străşnicie; Gaston Latour şi tânărul sicilian fură ţinuţi ca prizonieri. Cui nu-i era rândul la pază, săpa în mină. Chiar şi noaptea munceau întocmai ca nişte sclavi, ca nişte robi ai zeului lor de aur. Ca să scape de orele de pază, se plăteau unii pe alţii; căci cine trebuia să stea de pază nu putea săpa, nu putea câştiga comori.

Bolnavi nu erau. Şi în orice caz, apa nu era pricina, apa cu siguranţă că nu!

Dar atunci ce era cu ei, de se simţeau tot mai istoviţi şi mai sleiţi? Da, din ceas în ceas mai sleiţi de puteri.

Şi trebuiau să rămână în putere — *trebuiau.* Şi mai simţeau o astfel de greutate ca de plumb în toate mădularele, o aşa de înţepătoare sfredelitoare, turbată durere în creier, o aşa de arzătoare, de mistuitoare văpaie în măruntaie.

Dar la ce oare aduseseră un doctor cu ei? Ca să se apuce să sape aurul alături de ei? Acum să-şi bage minţile ’n cap, să nu fie altceva decât doctor! Să le ajute, să-i tămăduiască.

Medicul arab le dădea din leacurile lui, tot ce le putea da. N-ajutau la nimic şi nu tămăduiau.

— Poate — şi deodată un gând înfiorător! — poate că omul acesta punea înăuntru otravă ca să-i ucidă şi apoi să le ia aurul, pe oare-l smulseseră minei cu ultimele lor puteri.

Astfel că acum nu se mai încredeau nici în doctorul lor. Era un arab; şi după hienele acelea ale pustiei care-i prădase, puteau să-şi dea seama ce fel de naţie, de

diavoli era rasa aceasta omenească.

Se-mbolnăviră tot mai rău.

Poate că luaseră până acum prea mult din leacurile blestematului; erau acum otrăviţi, muribunzi poate.

Muribunzi.

Minţile lor bolnave fură cuprinse de turbare, şi unul din ei împuşcă pe doctor ca fiind ucigaşul lor. Cadavrul i-l îngropară pe undeva prin pustie şi împărţiră în! re ei aurul mortului.

Era destul de puţin.

Ehei, să poată ei avea aurul sicilianului, care fusese odinioară favoritul lor! Dar acesta era păzit, bine păzit, deşi ei înşişi îi păzeau pe cei doi, ca nu cumva să le fugă cu aurul, singurul bogat dintre ei.

10.

Dar ce voiau oare păsările acestea fioroase? înainte nu se arătaseră niciodată; înainte pustia era atât de neînsufleţită, cum numai moartea însăşi putea să fie. Şi acum deodată — deodată stoluri de corbi.

Păsările mari pluteau deasupra lagărului. Stau cocoţate de jur împrejur pe stânci, îşi întindeau aripile lor mari, puternice, cafenii, care străluceau în soare ca aurul.

Iar cuvântul acesta! Iar şi. Iar, la orice, cuvântul acesta!

Dar corbii —

Roteau şi se cocoţau pe muchii de stânci, se apropiau tot mai tare de ei, nu fugeau.

Oamenii vrură să sperie şi să izgonească scârboasele păsări de pradă, aruncară pietre după ele, traseră focuri în ele, fără să poată ţinti bine cu braţele lor slăbite, fără să le poată speria.

Roteau deasupra şi moţăiau cocoţate, parc-ar fi trebuit

să vegheze şi să aştepte.

Ce oare s-aştepte?

Păsările mari şi înfiorătoare erau corbi de hoituri şi ei doar îngropaseră un mort.

N-aveau decât lacomele păsări să-l mănânce! Dar apoi să piară de pe aici.

Dar ele roteau şi iar se cocoţau pe stânci, şi vegheau şi aşteptau.

Când şi când scoteau un strigăt. Era un sunet înfiorător, care străbătea tăios tăcerea de cimitir a pustiei. Ca râsul batjocoritor şi răguşit al unui demon suna ţipătul corbilor.

Boală şi moarte!

Bolnavi şi muribunzi oamenii, bolnave şi muribunde animalele. Lupta cu moartea a animalelor era mult mai groaznică decât aceea a oamenilor. Gaston Latour le mântui de ea: le împuşcă. Dar trebuia să fie zgârcit cu îndurătoarele lui gloanţe; cel puţin două din ele trebuiau să-i mai rămână.

Acum nu mai săpau după aur.

Zăceau în nisipul roşu sub dogoarea soarelui de aur, şi le plăcea să se lase îngrijiţi de către un francez, care o*făcea pe cât putea el de bine. Chiar şi pentru ca să mai urască erau prea stinşi, prea înspăimântător de sfârşiţi; şi nici de iubit ceva nu mai puteau să iubească. Nici măcar pe zeul lor de aur. De-ar rămânea numai în viaţă! Atât! Nu mai voiau decât să trăiască — să trăiască!

Cuvântul acesta li-l strigase tânărul Giordano, pe când mai zărea înainte-i licărind viaţa. O minune se va întâmpla, da, se va întâmpla, ca să împlinească cuvintele lui. Era atât de tânăr, iubea cu atâta văpaie viaţa. Era cu neputinţă, încă atât de tânăr şi să trebuie să moară.

Să moară atât de cumplit, de groaznic!

O vedeau cu ochii larg căscaţi cât era de groaznic.

Unii se omorau singuri. Se aruncau de pe stânci sau îşi sfâşiau cu dinţii vinele. Alţii îşi pierdură minţile. Se izbeau

cu frunţile de pereţii albi ai munţilor de alabastru, închipuindu-şi în nebunia lor că ar fi valurile de gheaţă ale unui gheţar; ori fugeau în pustie şi se aruncau cu faţa ’n jos, cu braţele întinse, jos la pieptul de foc al acestei mari ucigaşe.

Corbii nu mai trebuiau să rotească şi să moţăie cocoţaţi, să pândească şi să aştepte.

11.

Nu se întâmplă niciun miracol pentru unul din cei din urmă supravieţuitori, nicio caravană rătăcită nu trecu pe lângă lagărul morţii.

Şi nici altfel nu mai putea ajuta vreun Dumnezeu…

Gastom Latour pregătea pe tânăr de moarte. Ca un preot îi vorbea. Dar muribundul nu voia să-l asculte, voia să trăiască, numai să trăiască! Prietenul său îi spusese, ca ultimă mângâiere pe pământ, străvechiul cuvânt sfânt:

„Cel pe care-l iubesc zeii, pe acela îl lasă să moară de tânăr”.

Dar muribundul se simţea urât de zei. Îi blestema şi blestema pe omul, pe care-l urmase pentru ca să-şi procure metalul magic, de aur, al vieţii.

Şi când o mână sleită de puteri se întindea, pentru ca, blajină ca o mână de mamă, să usuce fruntea udă de friguri a muribundului, el o împingea încolo cu un gest sălbatec.

Şi acum era timpul.

Cu putere de uriaş se mai apăra tinereţea bietului băiat împotriva morţii. Era timpul.

Când bolnavul, toropit de friguri, căzu în somnul greu al istovirii, Gaston Latour îşi încărcă revolverul cu cele două din urmă gloanţe. Mâna lui atât de slăbită de puteri va

mai fi destul de tare. Să facă adormitului ultimul serviciu de dragoste.

În fiorul înfricoşat al marii tăceri, pe care niciun sunet de glas omenesc nu-l mai turbura, corbii coborâră peste Pustie, tot mai jos şi mai jos.

Croncănitorii lacomi de leşuri găsiră doar un singur mort.

Un om împuşcat.

Zăcea sub valul de cristal încremenit al unei stânci de alabastru, pe care o colorase cu sângele lui.

Lângă mort, la piciorul stâncii lucitoare, în nisipul roş al Pustiei, se deosebi a un mormânt proaspăt, ocrotit împotriva păsărilor răpitoare printr-o boltire de un luciu mai gălbui. Ca o cupolă solemnă se arcuia în sus movila mormântului. Nu din bolovani ai Pustiei, ci din cuarţuri aurifere şi din bucăţi de aur pur fusese înălţat, celui ce odihnea dedesubt, un monument faraonic, — din aur, singurul lucru ce iubise în viaţă răposatul.

Soarele de, vară, sfinţind la orizontul înflăcărat, arunca o mantie de purpura asupra mormântului de aur din Pustie şi asupra singuraticului mort neîngropat, căruia un corb îi smulgea inima din piept.

---- SFÂRŞIT ----

I. WASSERMANN
Din crimele civilizaţiei

1.

Cele ce urmează, au fost scrise de către cavalerul, mai târziu călugărul Domingo de Soria Luce, într-o mănăstire a oraşului Urna, unde se retrăsese după ce trecuseră treisprezece ani de la cucerirea Peru-lui.

2.

În luna Noiembrie, 1532, am străbătut, sub conducerea generalului Francesco Pizarro, fie-i ţărâna uşoară, uriaşul şir de munţi al Cordilierilor. Eram în, număr de trei sute cavaleri şi numeroşi pietoni. Nu voi să descriu în amănunţimi greutăţile şi primejdiile ce le-am întâmpinat în acest marş. Ajunge să amintesc că nu odată am crezut cum că ne-a bătut ceasul morţii şi că chinurile foamei şi ale setei nu însemnau mai nimic, pe lângă grozăviile naturii sălbatece, prăpăstiile înfiorătoare, potecile abrupte, pe alocuri atât de strâmte, încât eram nevoiţi să descălecăm şi să tragem caii de căpăstru, în urma noastră. Nu vreau să vorbesc nici de pustietatea fără margini care-ţi îngheţa sufletul, de gerul şi de viscolul

năprasnic, nici de faptul, că mulţi dintre noi blestemau amarnic ceasul, în care luaseră hotărârea să pornească în acea ţară cumplită, ucigătoare.

Dar a şaptea zi, suferinţele noastre fură curmate şi pe-nserate intrarăm istoviţi, şi totuşi cu o stranie turburare în, suflete, în oraşul Caxamalca. Vremea, bună de dimineaţă, părea că, se schimbă, ameninţa a furtună, curând căzu ploaie amestecată cu grindină şi se făcu frig. Caxamalca înseamnă: oraşul gerului.

Ni se părea foarte ciudat, să găsim oraşul pustiu. Ţipenie de om nu ieşi din case, să ne ureze bun sosit, aşa precum fusesem deprinşi a fi întâmpinaţi din ţinuturile întâlnite de-a lungul ţărmului. Străbăturăm oraşul călări, fără să dăm de un suflet în cale şi fără să auzim nici cel mai mic zgomot, afară de tropăitul cailor noştri.

Dar înainte ca bezna nopţii să fi cuprins oraşul, zărirăm la poalele munţilor o puzderie de corturi albe, presărate pe câmpie ca nişte fulgi de zăpadă.

Aceasta era oastea Inka-ului Atahuallpa şi priveliştea neaşteptată umplu de groază până şi sufletele celor mai viteji dintre noi.

Generalul socoti, că era neapărat nevoie să trimită o delegaţie Inka-ului. Alese în acest scop pe tânărul cavaler Hernando de Soto, de care mă lega o prietenie sinceră, şi vreo alţi cincisprezece ostaşi călări. În ultimul moment, de Soto obţinu de la general permisiunea ca eu să-l însoţesc, fapt ce mă bucură, nespus.

Pornirăm în zorii zilei; în dreapta munţii, ale căror vârfuri păreau să se izbească de bolta cerului, iar şesul înflorit în faţa noastră şi în stânga, îmi dezvăluiau o privelişte nouă, de care nu mă mai săturam.

După un ceas ajuraserăm la un râu lat, peste care era clădit un frumos pod de lemn.

Acolo furăm aşteptaţi şi conduşi în lagărul Inka-ului. Curând ne aflarăm într-o curte spaţioasă, împrejmuită de colonade. Coloanele erau împodobite cu ornamente în aur, zidurile tencuite cu galben şi albastru de cobalt, la

mijloc se ridica o fântână de piatră rotundă, în care ţâşneau prin tuburi de arama şuvoaie de apă caldă şi rece. Regele era înconjurat de femei şi bărbaţi în haine scumpe; el însuşi purta o hlamidă de purpură, iar în jurul frunţii, — .ca semn al Domniei — *Borla* roşie, ai cărei ciucuri îi atârnau peste ochi.

Avea un chip frumos cu o expresie ciudată, aş zice de „cristal”, şi părea să aibă vreo treizeci de ani. Boiul lui era vânjos şi bine legat, avea ceva poruncitor în fire, dar era de o delicateţă care ne surprinse. De Soto luase cu noi pe tălmaciul Felipillo, un băştinaş de curând botezat, un om de o şiretenie fără pereche, care ne-a pricinuit mai târziu mult rău — după cum se va vedea. Era cuprins de o ură pătimaşă împotriva concetăţenilor săi, o ură a cărei obârşie şi motive nu le-am putut pătrunde niciodată; de altfel fusese singurul răzvrătit şi trădător pe care l-am găsit în Peru.

Cu ajutorul lui deci, de Soto, se adresă Inka-ului. Îi transmise salutările generalului şi pofti pe Atahuallpa foarte respectuos, să binevoiască a face o vizită comandantului nostru.

Atahuallpa nu răspunse niciun cuvânt. Figura lui rămase imobilă, nimic în expresia lui nu trăda, dacă înţelesese cuvântarea. Pleoapele lui erau lăsate în jos şi părea să cugete, care să fie tâlcul vorbelor auzite. După un timp, unul dintre nobilii din garda lui de onoare, grăi:
— E bine, străine.

De Sota rămase stânjenit. Era cu neputinţă să ghicească gândurile şi sentimentele Regelui, ca şi cum acesta n-ar fi stat aievea în faţa lai, ci ar fi fost despărţit de el prin mări şi ţări. Ce lume străină! Ce mentalitate cu totul străină şi ciudată! De Soto rugă deci pe Inka în chip foarte politicos, aproape smerit, să-i comunice chiar lui ce anume hotărâse. Un zâmbet flutură pe buzele lui Atahuallpa; am mai remarcat adeseori acest zâmbet şi mi-a produs întotdeauna o impresie stranie.

Felipillo ne tălmăci răspunsul:

3.

— Raportaţi şefului vostru, cum că ţiu acum zilele de post, care se termină astăzi. Mâine îl voi vizita. Până la sosirea mea să locuiască în clădirile din piaţa mare, dar nu în altele. Pe urmă voi da eu ordine.

Se făcu iarăşi tăcere. Noi nu descălecasem, deoarece ne simţeam mai siguri în şea, şi deoarece inspiram astfel mai mare spaimă Peruanilor. De Soto observă, că Inka-ul privea cu o deosebită atenţie armăsarul aprig pe care spaniolul era călare. Animalul muşca neastâmpărat zăbalele şi izbea cu copitele în pământ. De Soto se cam fălea cu arta lui de călărie; era ispitit să arate aici o probă şi-şi închipuiai de alminteri, că va reuşi să intimideze astfel pe Inka. Dădu drum slobod calului, îl îmboldi din pinteni şi se repezi peste curtea pietruită. Apoi îl opri brusc în plină cursă, trântim. Du-l cât pe ce pe picioarele dinapoi, — — drept în faţa Inka-ului, — aşa încât spuma ce acoperea nările armăsarului stropi veşmântul regal.

Curtenii erau atât de uluiţi de acest spectacol nemaipomenit pentru ei, încât fără voie întinseseră braţele şi se feriră îngroziţi în lături la apropierea vijelioasă a calului. Atahuallpa însuşi rămăsese calm şi nemişcat, ca mai înainte. Mai târziu se născu legenda, cum că încă în aceeaşi zi osândise la moarte pe toţi nobilii, cari se dovediseră atât de fricoşi cu acel prilej. Dar şi asta, ca şi multe altele, nu e decât o născocire fără temei, scornită de duşmanii principelui, spre a-l defăima.

4.

Ne luarăm respectuos rămas bun de la Atahuallpa şi ne întoarserăm la ai noştri, cuprinşi de sentimente cu totul altele de cât la ducere.

Văzusem pe Inka înconjurat de o oştire atât de numeroasă, încât încercarea unui abac cu armele ar fi fost nebunie curată din partea noastră. Noi eram în număr de trei sute; din San Miguele aşteptam sosirea a altor trei sute de luptători; dar cum ne-am fi putut încumeta noi, şase sute de inşi, să pornim împotriva miliardelor Inka-ului?

Tabăra peruană ne arătase atâta strălucire şi bogăţie, încât ne umpluse sufletele de teamă — căci până acum socotisem mijloacele acestui popor foarte reduse; şi mai putusem constata la curtea regelui, că în rândurile poporului domnea o disciplină şi o purtare aleasă, care trăda un grad de cultură cu mult superior decât tot ce putusem bănui, judecând după locuitorii de pe litoral.

Aur văzusem berechet. Ochii mei mici nu puteau cuprinde în întregime atâta aur. Zvonurile despre fabuloasele bogăţii ale Peru-lui nu erau mincinoase, nici exagerate; nu încăpea îndoială, că punând piciorul pe pământul acestei ţări vrăjite, ajunsesem la ţinta năzuinţelor noastre. Dar cum aveam să punem mâna pe acest aur? Nu era oare mai cumplit, să te afli la un pas de înfăptuirea visurilor tale şi să trebuiască să renunţi la ele, — decât tot să te mai legeni în iluzia aurie?

Ajunserăm cam deprimaţi în lagărul nostru iar această stare sufletească se transmise şi tovarăşilor; descurajarea noastră avea să mai sporească odată cu lăsarea nopţii, când zărirăm lucind la poalele munţilor, focurile de pază ale Peruanilor, atât de numeroase, ca stelele pe cer.

Abia atunci însă temeritatea şi ciudata putere sufletească a generalului ne fu un sprijin preţios. Inevitabilul îl umplea de mulţumire; acum lucrurile ajunseră oi colo, unde vroise. Colindă tabăra de la unul al altul, îmbărbătând pe fiecare. Povăţui pe ostaşi să se

bizuie fiecare pe sine însuşi şi pe providenţa, care-i ajutase să iasă teferi din atâtea impasuri grele; chiar dacă vrăjmaşul le-ar fi de zeci de mii de ori superior numericeşte, ce însemnătate putea să aibă acest fapt, dacă D-zeu era de partea noastră? Le aţâţă ambiţia şi le făgădui bogăţii neasemănate; arătându-le odată mai mult campania întreprinsă, în lumina unui fel de cruciade împotriva păgânilor, aprinse din nou scânteia entuziasmului, gata să se stingă mai adineaori. Apoi chemă ofiţerii la sfat. Ne întrunirăm în casa ce-o locuia (împreună cu cei doi fraţi ai lui şi acolo ne dezvoltă planul său, de-o îndrăzneală nebunească: Vroia să atragă pe Inka în cursă şi să-l facă prizonier, de faţă cu întreaga-i armată peruană.

Pălirăm, cu toţii. Ne străduirăm să-l convingem să renunţe la acest plan. Îi spuneam că ar fi un act foarte primejdios, ba chiar disperat. El ne replică, — daică nu credem, cum că şi situaţia noastră e disperată? — dacă mu ne ameninţa pieirea din toate părţile, şi dacă nu era oare cu mult prea târziu, ca să ne gândim la fugă? Ţinutul însuşi se schimbase în temniţă. A sta locului, în aşteptare, nu e mai puţin riscat; a ataca pe Inka pe câmp deschis, ar fi sminteală; nu ne rămânea deci decât un singur mijloc: acela, de a ne asigura de persoana lui. Aceasta ar avea o înrâurire atât de extraordinară asupra tuturor locuitorilor, încât toate celelalte planuri deveneau neînsemnate.

Parcă-l văd şi acum în faţa mea, privind întrebător şi posomorit în jurul lui, cu pumnul încleştat în dreptul inimii. Nu zări decât frunţi plecate, căci ce avea de gând să facă ne inspira o îngrijorare profundă. Totuşi ştia bine, că se putea bizui oricând, şi orice s-ar întâmpla, pe noi. Voinţa lui avea o putere răsturnătoare, invincibilă.

Ne retraserăm În caisele şi în corturile noastre, dar nu spre a dormi. Ochii mei cel puţin n-au ştiut de somn în noaptea ceea. Stam culcat şi ascultam glasul întunecat al pământului şi şoaptele demonului rău din piept. Bănuiesc că tot aşa o fi fost şi cu, ceilalţi.

5.

Pentru mine, ca şi pentru toţi ceilalţi, fiara era misterioasă, ca un sfinx. Priveliştea munţilor, ce răsăreau din mare, ca nişte uriaşi înspăimântători; creştetele înalte, acoperite de zăpadă lucioasă, ca nişte cununi cereşti, care nu se topeau niciodată la razele soarelui ecuatorial, cel mult erau mistuite de jarul dogoritor al propriilor lor vulcani; povârnişurile abrupte ale Sierrei cu stâncile lor prăpăstioase de porfiră şi granit, de-a lungul cărora se repezeau apele vijelioase ale pâraielor, cu abisurile lor fără fund; iar înlăuntrul lor, în inima acestor munţi, bănuitele şi ştiutele comori de pietre scumpe, aramă, argint şi aur.

Aur; mai presus de toate, aur! Visul visurilor! Prăpăstiile pline, filoanele pline, infiltrat în piatră, labirint verzui lucind sub gheaţă, bare purpurii scânteind în peşteri, în penele păsărilor şi în nisipul stepelor, în rădăcinile plantelor şi în picureala izvoarelor — aur. Aur, aur peste tot!

Spre a cuceri aur, ne părăsisem vetrele şi înfruntasem toate primejdiile şi toate riscurile urnei vieţi aventuroase, plină de groaznice lipsuri într-o ţară, necunoscută. Eu îmi irosisem moştenirea părintească, şi cutreieram fără rost şi fără câştig oraşele Castiliei, păstrând cu chiu cu vai înfăţişarea şi ţinuta de nobil; iar când ajunsesem la ananghie auzisem chemarea lui Francesco Pizarro, care sosise pe atunci la Madrid, spre a încheia o convenţie cu coroana. Iar după ce mă învoisem cu el, devotându-mă cauzei sale, nu mai aveam alt gând, decât să mă văd ajuns om bogat, şi în această privinţă nu era nicio deosebire între mine şi toţi ceilalţi tovarăşi ai mei, fie că erau cavaleri nobili, fie ostaşi de rând. Toată Spania, ba

Europa întreagă, era cuprinsă de frigurile aurului, bărbaţi, femei, copii, moşnegi, granzii de la curte şi vagabonzii de pe maidane, episcop şi ţăran, împărat şi rând aş nu aveau alt gând, decât comorile Noii-Indii. Această febră se infiltrase şi în sufletul meu, până-n străfundul lui, unde înăbuşise orice scânteie de frumos şi de bine.

6.

Ştiam că sunt aci temple, cu acoperişuri şi trepte din, aur. Văzusem vase şi podoabe şi veşminte din aur pur. Ni se povestise despre grădini, în care toate florile erau sculptate în aur, cu atâta măiestrie. Încât ai fi zis, că sunt naturale, în special grâul indian, în care spicul auriu era pe jumătate închis în foi late de argint, pe când smocul, fin cizelat în argint, atârna graţios din vârf. Aurul era în această ţară un metal atât de vulgar ca la noi fierul sau plumbul; şi în adevăr Peruanii nu cunoşteau nici fierul nici plumbul.

Ceea ce era de necrezut, chinuitor de ciudat, era faptul, că pe aceste meleaguri, aurul, suprema ţintă şi năzuinţă a omenirii întregi, nu avea nicio însemnătate. Nu era nici mijloc de schimb, nici titlu de proprietate, nici măsură, nu constituia îndemnul la muncă, nu ademenea şi nu tortura, nu-l făcea pe om nici mai bun, nici mai rău, nici mai puternic, nici mai slab. S-ar fi putut crede: ei bine, dacă nu e aurul, o fi alt metal sau element preţios Dar nu era astfel. Proprietatea era regulată la dânşii în alt chip decât în oricare altă parte a lumii, într-un chip fantastic, îngrijorător pentru felul nostru de a privi lucrurile.

Organizaţia socială era de vină. Milioane şi milioane de fiinţe absolut egale între ele; şi deasupra tuturora, sus de tot, Inka-ul. O astfel de adoraţiune pentru un muritor n-a mai fost nici când, pe cât ştiu, şi nici nu va mai fi poate

vreodată. Cu timpul am strâns destule dovezi şi am auzit multe în această privinţă. De la el se revarsă binele şi răul, tot harul, orice demnitate, orice avut. Pe „borla” împodobită cu ciucuri, purta două pene ale unei păsări extrem de rare, Coraquenque, care trăia într-o pustietate a munţilor şi care nu era ucisă decât pentru a împodobi capul monarhului.

Mi s-a povestit, că de demult, poporul trăia fără lumină şi fără legi. Atunci soarele, acest tată creator al omenirii, fu cuprins de milă pentru bieţii nenorociţi, şi le trimese doi dintre copiii săi, cari să le aducă binefacerile vieţii civilizate. Perechea divină, frate şi soră şi în acelaşi timp soţ şi soţie, porniră la drum, pe platourile munţilor; duceau cu sine o secure de aur1 şi aveau poruncă, să se aşeze în acel loc, unde securea ar intra cu uşurinţă în pământ. În valea mănoasă a Cuzco-ului miracolul se înfăptui. Securea de aur fu înghiţită cu totul de pământ.

Din aceste două fiinţă, copii ai luminii, se trăgea Inka-ul, şi tot pământul îi aparţinea.

întreaga împărăţie era împărţită în trei părţi, pentru munca pământului; una pentru soare, una pentru monarh şi urna, cea mai mare, pentru popor. Orice Peruan era dator să se-nsoare la 20 de ani; atunci comuna îi dădea o casă şi o bucată de pământ. Dar împărţeala pământului se reînnoia în fiece a, n, şi lotul fiecăruia era mărit sau micşorat după numărul membrilor familiei. Mai întâi trebuia însămânţată moşia soarelui; apoi veneau pământurile moşnegilor, ale betegilor, văduvelor, pe scurt, ale tuturor, care dintr-un motiv sau dintr-altul nu-şi puteau vedea ei înşişi, de treburile lor; pe urmă venea la rând ogorul pentru folosinţa proprie, dar fiecare era dator, să-şi ajute vecinul, dacă acesta avea mulţi copii nevârstnici. În cele din urmă se lucra pământul Inka-ului şi aceasta se făcea cu o deosebită solemnitate de către tot norodul. În zorii zilei, poporul se aduna la sunetul goarnei ce-l chema din vârful unui turn; femei, copii, veneau îmbrăcaţi în hainele lor de sărbătoare, munceau

cu voie bună pentru stăpânul lor şi cântau cântecele şi doinele lor strămoşeşti. Aşa mi s-a povestit şi era adevărat.

Plugul ara al tuturora, fot astfel hambarul, seminţele şi bucatele. Ale tuturora erau cirezile de vite. Într-o anumită zi, dinainte hotărâtă, se tundeau oile; lâna era aşezată în şura comună, şi fiecare familie căpăta pentru tors şi ţesut o câtime potrivită cu nevoile ei. Toţi erau datori să muncească, copiliţa ca şi matroana, dacă nu erau prea nevolnice să ţie fusul. Nimănui nu-i era îngăduit să trândăvească; trândăvia era socotită ca o crimă.

Ai tuturor erau şi munţii, ca şi cazanele de topit aurul, ferestrele, morile de vânt, carierele de piatră, podurile, şoselele, pădurile, casele, grădinile. Nici imul nu se putea îmbogăţi, niciunul nu putea sărăci. Niciun risipitor mu-şi putea irosi avutul dintr-un capriciul, niciun speculant să-şi nenorocească copiii prin afaceri îndrăzneţe. Nu existau nici cerşetori, nici lipitori. Dacă printr-o nenorocire oarecare — prin propria-i vină, aşa ceva nu se putea întâmpla — un om îşi pierdea situaţia, statul era gata să-i vie în ajutor, şi nu-l umilea nici de cum milostivindu-l ci îl punea din nou, conform legii, pe aceiaşi treaptă socială cu ceilalţi. Ambiţia şi şpriţul de acaparare erau necunoscute. Necunoscute erau şi neliniştea, patima politică şi năzuinţa egoistă. Nimeni nu poseda nimic, totul aparţinea tuturora, — şi totul, nu numai pământul, era proprietatea Inka-ului, a acestei fiinţe de origine divină.

Aşa fiind, se născu întrebarea, plină de îndoieli, dacă această organizaţie de stat era sălbăticie sau progres, o formă de existenţă barbară şi primitivă sau dimpotrivă, civilizată şi superioară. Se cădea s-o urâm şi deci s-o nimicim? sau trebuia dimpotrivă cruţată, dacă nu chiar slăvită, ca o formă de convieţuire ideală? Nu era lipsit de însemnătate faptul, dacă aveam înaintea noastră sclavi abrutizaţi, instrumente în mâna unui tiran atotputernic, s/au fiinţe mai nobile şi mai pure decât acele crescute pe pământurile creştinătăţii!

Eu unul nu găseam niciun răspuns la această întrebare, deşi, după o îndelungată chibzuire, mi se părea, că aveam de a face cu nişte tăgăduitori îndârjiţi ai instituţiilor sociale milenare, care n-ar putea fi răsturnate, fără a dăuna omenirii întregi. A renunţa la proprietate însemna a renunţa la răsplată şi cinstire, la rivalitate şi distincţiune, la parvenire şi la plăcerile hazardului, la tot ceea ce desparte ce-i al meu de ce-i al tău, — pe mine de tine!... Era o idee prea îngrozitoare şi prea nelegiuită, pentru a o privi altfel decât cu nestrămutata hotărâre de a o stârpi de pe faţa pământului.

Aşa mi se păru în noaptea ceea; mai târziu nu mai fui de aceeaşi părere... Mă zvârcoleam în nelinişte pe culcuşul meu sărăcăcios, aşteptând înfrigurat zorile.

7.

A fost o zi începută cu o trădare (asta trebuie s-o mărturisim) şi sfârşită într-o bac de sânge, o zi care a prăbuşit pe Inka şi poporul său în vecii vecilor, schimbând ţara într-un câmp de măcel, incendiu şi ruine. Acest fapt nu se mai poate ascunde şi urmele fatale se văd şi acum. În timp ce scriu aceste rânduri, pretutindeni.

Sunetele trâmbiţelor ne chemară la arme. Cavaleria fu postată în dosul clădirilor, armata pedestră în ganguri. Orele trecură şi când începusem a crede că toate pregătirile noastre fuseseră de prisos, iată că sosi solie de la Inka, vestind că se află pe drum.

Dar abia pe la prânz zărirăm pe Peruani înaintând pe şoseaua largă, artistic lucrată. În fruntea convoiului păşeau numeroşi servitori, cari erau însărcinaţi să cureţe drumul până şi de cele mai mici piedici, — pietricele, gângănii, frunze.

Înălţat deasupra norodului, Atahuallpa şedea pe un

tron, dus pe umeri de către opt nobili, iar cate şaisprezece în mare ţinuta, păşeau de-o parte şi de alta a cortegiului regal.

Tronul era sculptat din aur pur şi împrăştia o aureolă de raze, ca un soare. În dreapta şi în stânga atârnau covoare, alcătuite cu o măiestrie aproape de neînţeles, din penele pestriţe ale păsărilor tropicale. Mulţi dintre noi aruncară priviri lacome asupra acestui tron uluitor, de o valoare ce nu se putea calcula, dar dintre toate, privirile mele erau desigur cele mai lacome. Nu puteam să-mi dezlipesc ochii de la sclipirea minunatei podoabe, iar inima îmi bătea cu lovituri întreite.

În jurul gâtului Inka-ul purta un colier de smaralde, de o mărime extraordinară. O cunună din flori artificiale, făcute din onix, turchize, argint şi aur îi împodobea părul scurt. Ţinuta lui era atât de calmă, încât ai fi zis că o statuie de bronz şade pe tron.

Tăcere adâncă. Atahuallpa privi cercetător în jur, căci dintre ai noştri nu era vizibil nici unul, în timp ce noi distingeam fiece chip, fiece gest al lor.

Atunci părintele Valverde, preotul nostru de campanie, deşi dintr-un gang, aşa precum hotărâserăm între noi. Ţinând biblia în mâna dreaptă, crucifixul în cea stângă, se apropie de Inka şi-i vorbi. Felipillo, care se furişa ca o umbră la spatele lui, pe cât de funest pe atât de indispensabil, îi tălmăcea cuvintele, frază cu frază, aşa cum se pricepea.

Dominicanul îl invită pe Atahuallpa să se supună împăratului, stăpânul cel mai puternic din lume, care poruncise servitorului său Pizarro, să pună stăpânire pe teritoriile păgânilor.

Inka-ul rămase neclintit.

Pater-ul Valverde îl somă pentru a doua oară, adăugând că dacă se face tributar împăratului, acesta îl va proteja ca pe un vasal credincios şi-l va sprijini în orice primejdie.

Urmă aceeaşi tăcere.

Atunci călugărul ridică glasul pentru a treia oară, conjurând pe Atahuallpa în mumele Mântuitorului nostru, să se lepede de credinţa lui păgână şi să treacă la sfânta religie creştină, singura, care-i poate da nădejdea, că odată şi odată va intra în lumina celor drepţi, scăpând de grozăviile iadului veşnic.

Dar ar fi fost nevoie de mai multă putere de convingere şi de altfel de elocinţă decât aceea, de oare dispunea paterul Valverde, spre a face impresie asupra Inka-ului. Călugărul era un om simplu, cu o creştere modestă şi nu ştia să găsească nici cuvintele potrivite şi nici nu le putea rosti cu acel foc lăuntric, care să mişte inima închinătorului la ia idoli şi s-o facă primitoare a învăţăturii Domnului nostru Iisus Christos, căruia ne închinăm smerit cu toţii.

Inka-ul nu răspunse nici de astă dată. Încremenit, ca o stană de piatră, privea de sus, de pe tronul lui, jumătate uimit, jumătate supărat, înspre călugăr. A- cesta îşi pironi ochii în pământ, nedumerit, îngălbeni, căutând zadarnic o iluminaţie de sus, spre altă exhortaţiune mai temeinică, iar deodată se întoarse ridicând crucifixul, ca un stindard.

Atunci generalul văzu, că bătuse ceasul hotărâtor şi că nu mai era vreme să se codească. Fălfâi o năframă albă în văzduh, tunurile răzbubuiră, strigătul de luptă „înainte cu San Iago” răsună pretutindeni, cavaleria năvăli din ascunzişurile ei ca un torent năprasnic, iar Peruanii, buimăciţi de neaşteptatul atac, ameţiţi şi paralizaţi de trosnetul muschetelor şi de bubuiturile celor două tunuri, sufocaţi şi orbiţi de fumul, care se împrăştia în nouri de pucioasă peste toată piaţa, nu mai ştiau nici ce să facă, nici încotro să fugă. Nobili şi oameni de rând fură călcaţi în picioare la năprasnicul atac al călăreţilor; eu nu mai întrezăream decât un vălmăşag pestriţ de culori. Roşii, albastre, galbene. Niciunul nu se împotrivi, şi apoi, nu posedau nici felul de arme trebuitor, pentru ca să fi putut încerca cu folos vreo împotrivire. După un sfert de ceas, toate ieşirile erau astupate cu leşuri, iar groaza de moarte

a celor atacaţi era atât de mare încât mulţi dintr-înşii spărgeau cu pumnii zidurile de lut ars, ce împrejmuiau piaţa.

Nu mai ţin minte, cât ţinu acest măcel îngrozitor. Mă năucise priveliştea tronului de aur, pe care tot mai şedea neclintit regele Inka. Acest jilţ de aur vroiam să-l dobândesc cu orice risc, o forţă magică mă atrăgea în preajma lui şi doboram la pământ tot ce-mi sta în cale. Oamenii credincioşi ai Inka-ului se aruncau înaintea noastră, căutând cu orice chip (să-şi ocrotească domnitorul iubit, şi ori de câte ori cădea câte unul neînsufleţit la pământ, aii tul îi lua locul. Tronul, dus pe umeri de către cei opt nobili, se clătina, asemeni unei bărci pe valuri, când înainte, când înapoi, după cum spoirea sau scădea năvala noastră. Atahuallpa privea nemişcat la pieirea sângeroasă din jur, cu sufletul amărât de neputinţa lui, pe deplin covârşit de fatalitate. Amurgul, scurt, pe acele meleaguri, făcu loc întunerecului nopţii; istoviţi de cruntul măcel, nu ne temeam de cât de un lucru, anume, ca Inka-ul sa nu ne scape din mâini.

Andrea della Torre şi Christoval de Perralta se repeziră asupra lui, ca să-i împlânte pumnalul în piept. Dar generalul se năpusti ca viforul între amândoi: de viaţa domnitorului atârnau toate, şi întinzând braţul 6pre a apăra pe Atahuallpa, se alese cu o rană puternică la mână, pricinuită de paloşul lui Christoval. În acelaşi timp fură doborâţi şi patru dintre cavalerii, ce susţineau tronul. Povara fu prea grea pentru cei râmaşi; dădură în genunchi în faţa unui morman de leşuri; Inka-ul s-ar fi prăbuşit la pământ, de nu l-ar fi prins în braţe Pzarro şi dedia Torre. În timp ce soldatul Miguiel ide Estete îi smulse „borla” regească de pe cap, Perralta şi cu mine puserăm mâna pe tron, el de o parte, eu de alta, şi timp de zece secunde holbarăm unul la celălalt ochii, injectaţi de sânge, ca nişte vrăjmaşi de moarte.

Atahuallpa fu condus ca prizonier în clădirea cea mai apropiată şi doisprezece oameni fură puşi să-l păzească.

O linişte de moarte domnea peste oraş. Dar în miez de noapte răsunară de pe munţii depărtaţi cântecele de jale ale Peruanilor cărora li se răpise regele-zeu, — răsuna tot mai tare şi mai întins, umplând văzduhul cu bocetele lor sinistre, până ce se crăpă de ziuă.

8.

Soldaţii fură îngăduiţi să cutreiere ţara spre a o prăda şi aduseră din tabăra Inka-ului scule de aur şi argint, baloturi de stofă de o ţesătură atât de fină, şi de o atât de măiestrită îmbinare şi contopire de boli, cum nu mai văzusem nicăieri.

Toată prada de război fu depozitată într-o casă anume destinată acestui scop, după reţinerea unei cincimi pentru coroana Castiliei. Christoval Perralta şi cu mine, ajutaţi de câţiva oameni, dosisem însă tronul Inka-ului într-o ascunzătoare şi unul dintr-înşii ne trădă lui Pedro Pizarro. Generalul ne chemă, somându-ne cu chipul încruntat să-i punem tronul la dispoziţie. Noi ne supuserăm fără zăbavă, căci fruntea lud ameninţătoare ne înfricoşa.

Spre a mă despăgubi, scotocii cu soldaţii mei prin casele oamenilor, jefuindu-le de orice obiect de valoare. Băştinaşii erau arestaţi şi le smulgeam podoabele de pe trup. Răzleţi sau în grupuri, ai noştri cutreierau regiunea devastând, prădând şi incendiind aşezămintele pieilor roşii Năvăleau în, temple, ucideau sau alungau preoţii, cărând tot ce puteau duce cu ei din vase scumpe şi ţesături preţioase. Dar nimic nu le era de ajuns; râvneau la moi mult. Şi nici eu nu mă mai puteam sătura: râvneam la tot mai mult.

într-o seară, când un pâlc de oameni se întorcea din. Expediţia lor de pradă, ce tocmai fusese îndeosebi de bogată, Inka-ul prizonier păşi din interiorul

apartamentului său, — în colonadă, privind cum oştenii noştri descărcăm prada, cum se apropiau şi alţii, luând în mână sculele de aur şi argint, arătându-le unul altuia, mângâindu-le, trădând în tot felul lor de a fi încântarea, beţia ce-i cuprinsese, setea, lor de aur în veci nepotolită: şi teama, pizma lor cea fără margini, care-i mistuia.

Stăteam în mijlocul pieţei şi pe nesimţite mi se concentrase toată atenţia asupra Inka-ului. Părea că nu pricepe cele ce se petreceau în faţa lui. Pe când cugeta cu încordare, străduindu-se să înţeleagă, Felipillo se apropie de el şi-i şopti cu smerenie vicleană câteva cuvinte. După cum aflai mai târziu de la Hernando de Soto, care la rândul lui o aflase de la Atahuallpa însuşi, iată ce-i spusese Felipillo:

— Vor aur. Scheaună după aur, răcnesc după aur, se înjunghie pentru aur! Întreabă-i ce preţ are libertatea ta, o vei putea cumpăra cu aur. Nu există nimic pe lume, ce nu ţi-ar da în schimbul aurului: nevestele lor, copiii lor, sufletele lor şi sufletele prieteniilor lor.

În ceasul acel>a bănuiam doar tâlcul acestor vorbe atât de adevărate şi atât de cumplite. Ceea ce mă mişcă adânc, era expresia de groază şi de îndoială lăuntrică pe chipul lui Atahuallpa.

E sigur că de atunci încolo îl sfredelea acest sigur gând; căci nu putea concepe, că ar fi cu putinţă să poată dobândi în schimbul unui lucru atât de neînsemnat, cum era în ochii săi aurul, ceva atât de important, ca libertatea; ba nu putea concepe nici faptul că în schimbul lui poţi cumpăra, poţi poseda ceva. A poseda: aceasta înseamnă în concepţia lui iau totul altceva decât în mentalitatea noastră. Ideea de a cumpăra ceva cu aur trebuia să-l uluiască, să-l turbure adânc. În ceasul cela, la priveliştea tovarăşilor mei, îmbiaţi de aur, pe deoparte, a chipului mut, şi uimit al Inka-ului pe de alta, înţelesei pentru întâiaşi dată, cât de străini eram noi pentru el, îngrozitor de străini, nu ca nişte oameni dintr-o lume pe care n-o cunoştea, ci ca nişte făpturi de o structură cu

totul, dar cu totul inexplicabilă.

9.

Sosiră la Caxamalca servitorii şi servitoarele Inka-ului, curtenii şi nevestele lui, care se rugau fierbinte, să li se îngăduie să rămână lângă stăpânul lor. Ziceau că viaţa lor era jurată domnitorului, decan, d văzuseră lumina zilei, iar izgoniţi din preajma lui, vor trebui, după legile ţării, să îndure moartea.

Generalul alese vreo douăzeci dintr-înşii, printre care pe prinţul Curacas, fratele vitreg al Inka-ului, care ţinea foarte mult la el. Era un tânăr frumos şi blând ce semăna la chip cu Atahuallpa. Ceilalţi fură trimişi la vetrele lor, şi după cum aflarăm curând după aceea, îşi făcură cu toţii seama.

Veniră însă mii şi mii de locuitori din toate târgurile şi din toate satele ţării, cari nu cereau decât atâta: să dea ochi cu stăpânul lor. Li se dădea drumul înlăuntrul oraşului Caxamalca doar după ce percheziţia dovedise că nu erau înarmaţi. Dar n-ar fi fost nevoie de această măsură de precauţie. Erau cu toţii într-o stare de abatere sufletească extremă. Nu le venea să creează şi nu puteau concepe faptul, că Fiul Soarelui fusese făcut prizonier. Ne priveau cu o expresie de uluială îndurerată, iar dacă unul dintre ai noştri le adresa cuvântul, erau cuprinşi de o spaimă superstiţioasă. O forţă supranaturală părea să-i ţintuiască în faţa zidurilor, ce-l închideau pe Inka. Undi plângeau, alţii oftau doar în tăcere, alţii şedeau; îngenunchiaţi cu capetele plecate, iar noaptea vedeam ochii lor lucind în întuneric, în timp ce dinspre munţi răsunau tânguirile Peruanilor.

10.

În împărăţia întreagă domnea jalea şi deznădejdea cea mai cumplită.

A şasea zi după prinderea lui Atahuallpa, generalul mă însărcină pe mine cu supravegherea înaltului prizonier; în acest scop puteam dispune şi de cincisprezece soldaţi dintre cei mai destoinici.

Aveam deci de acum putinţa, să observ de aproape pe Inka la orice oră de zi şi de noapte. Dânsul nu-mi acordă nicio atenţie; părea să nu simpatizeze decât pe unul sigur dintre noi toţi, anume pe Hernando de Soto care putea să intre oricând la el. Generalul vedea cu ochi buni această preferinţă; nădăjduia să poată afla cu acest chip câte ceva din gândurile şi planurile lui Atahuallpa. De Soto se strădui să-l înveţe limba noastră şi încercările lui nu dădură cu totul greş.

Inka-ul îşi petrecea nopţile aproape fără a dormi, stând cu picioarele încrucişa te sub el. Părea că e zgârcit cu fiecare pas şi cu fiecare gest. Din mâncărurile ce i se aduceau, nu gusta decât atât, ca să-şi poată ţine zilele. Nevestelor nu le acorda nicio privire. Doar cu prinţul Curacas se întreţinea câteodată, cu glas scăzut.

Generalul arăta prizonierului său o deosebită consideraţie, străduindu-se să-i risipească melancolia, care i se citea pe faţă, cu toata masca silită a nepăsării. Ori de câte ori generalul intra în apartamentele sale, Inka-ul se scula în picioare şi-l privea întrebător, scrutător, aşteptând arzător şi totuşi rece. Într-o zi se întâmplă, că Pizarro rugă pe Inka, prin ajutorul tâlmaciului, să nu se lase descurajat de nenorocirea ce-l lovise: e drept că împărtăşea acum soarta tuturor prinţilor, cari se împotriviseră creştinătăţii şi pentru această nesupunere cerul vruse să-l pedepsească; Spaniolii însă sunt un popor generos şi îndurător faţă de cei ce i se pleacă smeriţi.

Atunci zării — şi desigur că nu-i scăpă nici generalului

— cum Inka-ul privi catarama de aur de la gheata generalul şi cum peste buze îi lunecă acel zâmbet straniu, de care am mai pomenit. Apoi ridică niţel stânga, iar prinţul Curacas, care sta lângă el, îngenunche în faţa lui şi atinse cu buze tremurând degetele abia resfirate ale fratelui şi stăpânului său.

11.

Spre a nu pierde şirul întâmplărilor trebuie să povestesc cum prinţul Curacas a fost înfruntat de către unul din soldaţii mei şi ce s-a petrecut cu acest prilej.

Dis de dimineaţă tânărul prinţ se pregătea să părăsească colonada, spre a aduce stăpânului său fructe, din care acesta dorise să guste. Soldatul Pedro Alcon, care făcea de strajă, îl opri să treacă, iar când Curacas vroise să-i dea a înţelege prin gesturi scopul drumului său matinal, străjerul îl apucă de umeri, izbindu-l îndărăt. Mâniat, Curacas îl lovi cu pumnul în obraz; la care Pedro Alcon ripostă, trăgând sabia, iar Curacas o luă speriat, la fugă. Soldatul (îl urmări, răcnind şi înjurând, hotărât să spele ocara în sânge.

Eu tocmai mă sculasem din somn, şi auzind gălăgie, intrai în camera Inka-ului. Îl văzui privind într-o anumită direcţie şi îndreptându-mi la rândul meu privirile într-acolo, zării pe prinţ năvălind în goana mare încoa, spre refugiul lui Atahuallpa. Atât de numeroase erau încăperile pe care le avea de străbătut pân-aci cel fugărit, încât chipul lui la început părea mărunt de tot. Mut, cu braţele ridicate în văzduh, alerga ca o căprioară prin şirul nesfârşit de camere, iar soldatul cu spada trasă, îl urmărea greoi, bocănind din cişmele grele. În sfârşit Curacas ajunse lângă stăpânul său, căzu în genunchi în faţa lui, îmbrăţişându-i gleznele. Pedro Alcon dădu să-l

apuce, gâfâind, făcând spume la gură; eu îi strigai, să-şi vină în fire, dar el nu se sinchisi de vorbele mele, ci mă privi încruntat. Atunci Atahuallpa acoperi cu stânga capul fratelui său, cu dreapta făcând un gest spre soldatul înfuriat. Şi gestul era atât de împărătesc, încât Pedro Alcon rămase încremenit — dar numai o clipă. Apoi scoase o înjurătură şi lovi cu sabia în vrăjmaş; tânărul ar fi fost răpus, de nu s-ar fi repezit două sclave intru apărarea lui. Una, lovită la gât, căzu la pământ, scăldată în sânge.

Atunci Alcon se opri. Privirea lui se încrucişă cu privirea Inka-ului, cerându-i cu îndârjire nemiloasă şi neobrăzată viaţa prinţului. Trebuie să spun, că oamenii noştri, înnebuniţi de perspectiva unei îmbogăţiri fantastice, erau porniţi în mare parte pe răscoală şi noi ofiţerii nu trebuia să fim prea autoritari, dacă vroiam să-i mai ţinem în frâu.

Cu mâna stângă Atahuallpa tot îşi mai ocrotea fratele iubit, cu dreapta însă desfăcu o pafta de aur de la veştmântul lui şi o întinse lui Pedro Alcon. Observai o oarecare nesiguranţă şi şovăială în acest gest, ca şi cum nu ar fi îndrăznit să se încreadă în izbândă.

Alcon luă paftaua scumpă, o cântări în mâini şi dădu din umeri. Inka-ul îşi scoase atunci brăţara lată de aur ce-i încercuia braţul stâng, dând-o soldatului. Acesta repetă gestul, strânse din buze, cu o expresie de şovăială. Atunci Atahuallpa, cu o grabă neobişnuită pentru mişcările-i chibzuite şi domoale, îşi smulse de la gât col am ui de smaralde, aruncându-l în palma obraznic întinsă a soldatului. Acum Alcon dădu din cap mulţumit, ascunse giuvaerurile în pieptaru-i de piele şi vâră sabia în teacă.

Atahuallpa îl privi uluit, ca şi cum ar fi văzut o nălucă dobândind viaţă aievea. Căci acum căpătase doar dovada, că poţi răscumpăra cu aur viaţa unui om. Dar acest fapt i se păru atât de nemaipomenit şi atât de grozav, încât rămase mult timp cufundat într-o uimire mută, din care nu-l putu trezi nici chiar cuvântul scumpului său frate.

12.

În aceeaşi zi generalul, însoţit de câţiva cavaleri, veni să prezinte lui Atahuallpa scuze pentru cele întâmplate, făgăduindu-i o cercetare dreaptă şi pedepsirea vinovatului.

Atunci Inka-ul zise, în cuvinte chinuite, pe care le adresa doar şovăielnic lui Filipollo, că dacă i se dă libertatea, se obligă să acopere cu aur toată pardoseala camerei, în care ne afiliam.

Generalul şi noi ăştilalţi luarăm în tăcere cunoştinţă de această propunere, iar Atahuallpa, neprimind niciun răspuns, adaogă cu mai multă insistenţă, că nul va acoperi doar podelele ci va umple cu aur toată încăperea, până unde ajunge cu mâna.

Noi holbam ochii la el nedumeriţi; luam făgăduiala lui drept fanfaronada unui om, prea dornic de libertate, spre a chibzui dinainte putinţa de îndeplinire a promisiunilor sale. Generalul ne luă de o parte ca să ne audă părerea. Fratele generalului, Hernando, precum şi secretarul Xeres susţineau să se respingă propunerea; de Soto şi cu mine stăruiam pentru primirea ei. Piziatro însuşi era cu inima îndoită. Îşi închipuia ţara imens de bogată, şi mai cu seamă avea idee bună despre comorile capitalei Guzco, unde, după rapoarte temeinice, acoperişurile templelor erau din aur pur, pereţii îmbrăcaţi cu aur, până şi cărămizile erau făcute din aur. Era de părere, că trebuia în orice caz să primim propunerea Inka-ului, pentru ca să putem pune mâna dintr-odată, pe tot aurul ţării, împiedicând astfel pe Peruani să-l ascundă sau să-l ducă aiurea.

De aceea răspunse lui Atahuallpa, că e gata să-i dea libertatea, dacă în adevăr îi poate da în schimb atâta aur

cât îi făgăduise. Ceru o bucată de cridă roşie, care-i fu adusă, şi trase cu ea o linie de-a lungul celor patru pereţi, la înălţimea arătată de Inka.

Începerea avea 37 picioare în lăţime, cincizeci şi două în lungime „iar linia roşie, pe cei patru pereţi, era la o înălţime de nouă picioare jumătate deasupra pământului.

Această încăpere urma să fie umplută cu aur. Inka-ul ceru un răgaz de două lumi. Condiţiile fură scrise de către secretarul Xeres, iar documentul fu prevăzut cu, o pecete.

Noi eram atât de turburaţi de aceste tratative cât şi de pactul încheiat, încât vorbind despre aicea întâmplare ne încurcam în vorbă, bâiguiam, cu feţele aprinse ca de friguri. Ne îndoiam; îndoielile noastre erau amestecate cu teamă şi speranţă apăsătoare. Vestea se răspândi curând în lagăr; soldaţii erau ca smintiţi de bucurie; se adânceau în visurile cele mai fantastice despre un viitor strălucit, iar somnul, jocul şi toate petrecerile nu mai însemnau decât o povară pentru dânşii.

Iar eu o păţeam la fel eu ceilalţi.

13.

Îndată după ce se încheiase convenţia, Inka-ul trimese soli în toate oraşele împărăţiei cu poruncă să se adune toate vasele şi sculele de aur din palatele regeşti, din temple, parcuri, clădiri publice şi să fie aduse fără zăbavă la Caxamalca.

Distanţele erau mari, deşi, datorită sistemului ingenios de soli alergători, ele nu se resimţeau în aceiaşi măsură ca în ţările noastre. La început nu prea veneau multe podoabe; dar după o săptămână, transporturile sporeau pe zi ce trecea, comorile fiind depuse în sala tezaurului, păzită cu stricteţe de mine.

Spre seară, Inka-ul obişnuia să păşească în pragul

încăperii, în care se afla aurul strâns din toate unghiurile împărăţiei sale, măsura cumpătat din ochi spaţiul rămas gol şi părea să socotească în gând, cam cât mai era până la acea linie roşie de sub linia destinului său. Oricâte bogăţii se adunau zi cu zi, părea că metalul lucitor nu mai sporeşte.

Când ridica ochii de la marginea masei de aur până la acea linie neînduplecată, părea că descompune spaţiul gol în numărul zilelor ce-l despărţeau de libertate. Iar în juru-i stăteau tăcuţi şi amărâţi servitorii şi slujnicele lui, cetind de pe chipul său drag ceea ce nu puteau tălmăci în cuvinte. Căci nu avea cuvinte pentru multe, pe care noi ăştilalţi cu alte concepţii de viaţă, le exprimăm cu uşurinţă, cu toate că sunt lipsite de orice conţinut.

Mi-e greu să dau o idee clară de starea mea sufletească şi mai greu, încă să redau câtuşi de puţin natura sentimentelor care-l frământau pe Atahuallpa, sau pe care cel puţin, i le bănuiam; căci persoana şi firea Inka-ului mă turbura şi mă preocupa din ce în ce mai mult. Nu ştiu, ce anume era, nu pot preciza motivul; dar uneori mi se părea, că trebuie să intru în inima lui, ca să-i pot scormoni şi tâlcui adâncurile gândurilor şi ale simţirilor; umanitatea lui atât de străină de felul nostru — îmi inspira sfială, era ceva atât de straniu de nevinovat, atât de straniu de misterios, atât de delicat, În cât te durea să te atingi de ele, dar ochii şi mintea îmi erau veşnic pline de toate acestea împăienjenindu-mi simţirea, şi gândirea cu un văl de ceaţă.

Dintru-ntâi el nu fusese pentru mine decât stăpânul aurului, sinistra de puternic, împânzit sinistru în lanţurile păgânismului şi dat pradă Duhurilor rele. Şi nu mă întrebam cu ce drept îl condamnam, eu, cel răscolit pururi de vederea aurului ca de-o otravă mistuitoare, eu, al cărui creier nu mai ştia de nimic altceva decât de aur, şi de licărul în vis al aurului şi de făgăduielile lui şi de voluptăţile ce avea să mi le procure. Apoi sufletul meu, printr-o forţă ciudată, se pătrunse de al lui, astfel că-l

simţii în curând ca un blestem, iar apoi ca un glas mai înalt, ca ceva ce-ţi pricinuieşte apăsare de cuget şi jale de tine. Mă simţeam câteodată dublu, ei şi eu într-unul singur, şi aurul mă chinuia deoparte, şi sufletul lui mă chinuia de alta; cum să lămuresc eu asta?

Vedeam, că nu doar grija pentru mărirea cantităţii de aur îl preocupa; altă problemă îl frământa: existenţa noastră, felul nostru de a fi, de a judeca, de a simţi. Asta o iscodisem eu încetul cu încetul. La început purtarea noastră îi aţâţase curiozitatea: graiul, timbrul glasurilor, umbletul şi gestul, mânia şi râsul, portul şi obiceiurile, toate astea erau de un soi atât de străin, încât îl buimăceau, îi tăiau răsuflarea; — se afla în faţa unei lumi tot atât de nepătrunse, ca lumea dincolo de soare, o lume vrednică de dispreţ, dar înfiorătoare. Când se uita la chipurile noastre, care se asemănau cu pieile tăbăcite, şi-l lovea câte o privire de a noastră, privire lipsită de ruşine şi de taină, se speria, ca şi cum ar fi atins un lucru necurat.

Însă de când se afla aurul în casă şi noi toţi, de la general până la cel din urmă; mercenar, păzeam cu jind grâmădirea lui, groaza ce-o resimţea faţă de noi sporise în aşa fel, încât închidea ochii, doar când zărea pe unul de ai noştri. Aceasta e adevărul pe care l-am aflat.

Câţiva din oamenii noştri asediau fereastra, ce fusese zăbrelită şi holbau ochii sticloşi înăuntru. Adulmecau aurul, îl miroseau, îl gustau; o ştiam, căci simţeam şi eu la fel. Uneori câte unul se apropria de acea vistierie ciudată, arunca o privire pânditoare asupra comorii sclipitoare, iar trăsăturile lui se schimonoseau în extaz dubios şi însetai, mâna lui făcea inconştient gestul de a apuca ş-apoi ochiul învăpăiat îi săgeta într-o parte, ca şi cum s-ar fi temut să găsească acolo pe altul care să i-o ia înainte. Inima fiecăruia dintr-înşii era muşcată de frică, să nu i-o ia înainte celălalt; această frică era şi în mine.

Observai adesea, că în timp ce supuşii săi dormeau, Atahuallpa sta drept şi nemişcat şi asculta. Asculta

zgomotele ciudate, târşâitul, scrâşnitul, murmurul şi foşnetul ce nu mai conteneau toată noaptea, iar când pe cer strălucea luna iluminând cu raza ei aurul, atunci se puteau vedea ochii arzători, holbaţi cu patimă, în care se răsfrângea o scânteie palǎ, amestec de sclipire de aur şi sclipire de lună; iar oamenii păreau atunci nişte fiare, care se furişează la adăpare, pe poteci tăinuite, de frica altor fiare, mai tari decât ele.

Într-o seară, în amurg, un soldat bătrân, Jose Maria Lopez, un moşneag cu barbă albă, cu obrazul brăzdat de cicatrice, luă în mână o cărămidă de aur, iar uimirea buimacă, bucuria smintită îi schimonosea faţa îngălbenită. Unchiaşul se descălţase, venise tiptil, în picioarele goale; unul din tovarăşi îl pândise bănuitor, îl urmări şi se năpusti asupra lui, înfigându-şi unghiile în gâtul lui şi scoţând un răsunet răguşit; Lopez căzu horcăind la pământ.

Altă dată, câţiva soldaţi se luară după un hamal peruan, care tocmai sosia încărcat cu aur; îi smulseră povara din spinare, cu o vehemenţă, de parcă ar fi vroit să-i smulgă totodată şi pielea, apoi socotiră şi socotiră, cântăriră, şi cercetară aurul cu degete tremurânde, străpungându-se cu privirile ca o haită de lupi hămesiţi.

Cu acest chip află Atahuallpa, că aurul producea asupra noastră un efect mai grozav decât îl producea asupra poporului său Chicha, o băutură ameţitoare, pe care norodul n-avea voie s-o guste decât la anumite serbări religioase. Dar trebuia să-şi zică: metal acela galben ei nu-l pot bea; doar cu privirea îi beau strălucirea şi culoarea; ce le face oare? Cum lucrează asupra lor? Nu se împodobesc cu dânsul, trupurile lor sunt fără găteli ca nişte umbre; cele foloseşte, să aibă aur?

Cu siguranţă îl munceau astfel de gânduri, pe pare le şi tălmăcea, în chip ciudat către Hemando de Soto. Zicea anume, că noi suntem lipsiţi de acea ascultare, acea supunere a sângelui, care vede în şeful conducător pe alesul divin, pe soarele umanizat; şi că atunci când noi ne

plecăm în faţa celui ce ne stăpâneşte, o facem cu o tainică răzvrătire şi pizmă ascunsă, ca şi cum am avea aceleaşi drepturi ca şi el, şi aceleaşi pretenţii asupra tuturor bunurilor pământeşti, doar atât, că nu cutezăm să i ne împotrivim făţiş deoarece se prea poate ca el să cunoască anumite mijloace sau anumite formule magice, care nouă nu ne stau la îndemână. Pentru ce, întrebă Inka-ul plin de mirare, toţi pleacă cu vicleşug ochii la pământ, în faţa lui, şi îi deschid apoi cu neruşinare urmărindu-l cu privirile, deîndată ce s-a depărtat?

Hernando de Soto nu găsi niciun. Răspuns acestor întrebări, şi-mi mărturisi, că stase în faţa Inka-ului ca un şcolar prost. Cu încetul viaţa interioară a acestui prinţ străin deveni o viziune pentru mine; vedeam cu ochii lui nerăbdarea crescândă a tovarăşilor mei, cu ochii lui vedeam mutrele lor pline de ură şi Îngrijorare meschină. Înţelesei, că niciun vis, oricât de oribil nu-i arătase vreodată cum că existau pe pământ fiinţe atât de ciudate, cum eram noi; iar când îi fu dat să afle de ele şi le cunoscu de aproape, îl copleşi o melancolie atât de nemărginită, că-i paraliză deopotrivă; inima şi braţul. Şi de aceea el se supunea ursitei fără vreo încercare de împotrivire. Resemnarea lui ni se părea nouă o enigmă de neînţeles. Nu puteam pricepe, de ce nu trimetea porunci secrete supuşilor săi, nici, cum de putea rămânea impasibili sute de mii de ostaşi înarmaţi, o armată de adoratori, în ochii cărora prinţul era însuşi raţiunea lor de a fi, când nu era nevoie de cât de un singur gest, pentru ca cei trei sute de străini uzurpatori să cadă zdrobiţi, îngrăşând cu sângele lor strămoşeasca glie insultată de aceşti venetici.

Această pasivitate pornea de la Atahuallpa, de la adânca, lui cunoaştere a duhului întunecat, care pornise să cucerească lumea, şi împotriva căruia orice opunere ar fi fost zadarnică. Ştiu bine, ce rostesc aci, şi iau cuvintele mele asupra-mi şi ţin piept oricui ar vrea să mă tragă la răspundere, că vorbesc aşa deşi sunt bun creştin; era

oare potrivit spiritului şi evangheliei creştine, era oare potrivit marii noastre credinţi şi sfântului ei simbol, duhul ce răspândeam noi în tot cuprinsul ţării, asemeni unei molime? Ţara era bolnavă; sufletele locuitorilor ei erau bolnave; scârba şi groaza o înfăşurau într-un văl de tristeţe; scârba şi groaza radiau de la însăşi măduva ei de viaţă, de la însuşi Atahuallpa care era culmea şi visul împlinit al ţării, şi care trebuia să vadă cu ochii, cum veneticii prădau templele, necinsteau fecioarele soarelui, devastau grădinile, nimiceau holdele, toată proprietatea lui sacră, moştenită de milenii.

El nu se putea împotrivi. Lumea se întinase şi această înfricoşată descoperire a lui se răspândea şi în popor revenind la el ca ecou prin litaniile nocturne, acele cântece de jale, în care răsuna cea mai mistuitoare deznădejde şi presimţire a pieirii.

14.

I se aduse Inka-ului un opal mare sferic, ce aparţinea lui Huoco, sora şi soţia lui preferată, care trăia într-o insulă din lacul Titicaca. Ea îi trimitea vorbă prin aducătorul nestematei, că e gata să moară oricând i-o va porunci stăpânul ei.

El privi în tăcere piatra minunată, iar servitorii şi tinerele neveste îşi întoarseră ochii…

I se aduse de asemeni şi puma-ul domesticit care îi zăcuse mereu la picioare, în grădinile palatului. Animalul era trist, refuza orice hrană şi muri a treia zi.

În seara aceleaşi zile, prinţul Curacas fu găsit mort în una din încăperile sale, cu pumnalul împlântat în piept. Niciunul dintre noi nu se îndoia că Pedro Alcon, înfuriat şi de pedeapsa la care-l osândise generalul, îşi satisfăcuse astfel pofta de răzbunare, în ciuda averii de răscumpărare

căpătate de la Inka.

Totuşi criminalul rămase în umbră, nimeni nu-l trăda şi nu fu deci descoperit.

Atahuallpa privi trupul neînsufleţit al fratelui său, după cum privise şi opalul. Durerea lui era ca un. Zâmbet.

În şes se afla, întovărăşit de treizeci de mii de oameni, Callcuchima, cel mai bătrân dintre comandanţii de trupă ai lui Atahuallpa. Faptul că stăpânul său fusese făcut prizonier, într-un chip atât de brusc şi de brutali, de către o specie de făpturi ce i se părea căzută din nouri, îl zăpăcise cu totul pe bietul bătrân. Generalul îl solicită să vie la Caxamalca spre a lua înţelegere cu el. Callcuchima refuză. Atunci Pizarro obţinu ordinul Inka-ului iar bătrânul soldat pomi imediat la drum. Sosi în oraş, cu o oaste numeroasă. Vasalii lui îl duceau într-o litieră deschisă, iar toţi Peruanii îi arătară respectul şi consideraţia ce se cuvenea primului servitor al regelui. Dar el însuşi, ducându-se la Atahuallpa, păşi desculţ în faţa lui, ca cel mai umil dintre servi, şi cu o piatră în spinare, semnul servitudinei desăvârşite.

Îngenunche în faţa Inka-ului, îi sărută mâinile şi picioarele, scăldându-i-le în lacrimi.

Eram martor al acestei întâlniri şi nu pot să tăgăduiesc, cum că scena mă emoţionase profund. Dar nu puteam distinge nici emoţie nici bucurie pe chipul lui Atahuallpa.

Ură bun sosit celui mai credincios sfetnic — asta fu totul. Apoi îi dădu, fără o vorbă, minunatul opal, ce-i fusese trimis de către soţia-soră. Aceasta era condamnarea la moarte pentru Huoco, iar venerabilul Callcuchima ieşi plângând cu hohote, abia ţinându-se pe picioare, sprijinit de către servitorii săi.

15.

Între timp se întâmplase, ca tălmaciul Felipillo, împins din ce în ce mai departe pe calea răzvrătirii şi a trădării, să urmărească, cuprins de patimă senzuală, pe una din tinerele soţii ale Inka-ului. Aşa ceva nu cutezase înainte vreme nici în vreun vis; era cea mai mare crimă, de oare se putea face vinovat un Peruan. Atahuallpa spuse generalului că o astfel de ocară ar fi mai greu de răbdat decât pierderea libertăţii. Era palid ca moartea rostind aceste vorbe.

Atunci ura lui Fellipillo împotriva fostului stăpân a tot puternic nu mai cunoscu margini şi-şi puse în gând să-l piardă de-a binelea. Îl pâri generalului, cum că se înţelese în ascuns cu Calluchima, să atace pe Spanioli şi să omoare până la cel din urmă om. Această calomnie o întări cu cele mai avane jurăminte.

Pizarro, care mai mult ţinea să dea crezare învinuirilor decât le credea cu adevărat, ascultă insinuările trădătorului. I se deschidea o cale prin care putea să se sustragă de la primejdioasa obligaţiune de a reda libertatea augustului prizonier, şi era hotărât să calce pactul, folosind fie forţa fie vicleşugul.

16.

Când toată încăperea fu; plină de aur — mai lipseau doar vreo trei palme ca să ajungă linia roşie de demarcaţie, nu mai era1 chip să ţii în frâu pe oamenii noştri, cari stăruiau pe lângă general să înceapă împărţirea comorilor adunate. Cererea îi venea la socoteală generalului, căci îi uşura înfăptuirea planurilor sale sinistre; Hemando de Sot şi cu mine nu puturăm înăbuşi în urmă bănuiala, cum că nerăbdarea ameninţătoare a oamenilor mai fusese aţâţată încă, tocmai în acest scop.

Spre a putea împărţi aurul în chip egal, hotărârăm să topim toate odoarele şi să le preschimbăm în bare de aur.

A doua zi tezaurul fu golit, sub pază straşnică. Apoi generalul chemă o seamă de giuvaergii localnici, dându-le poruncă să topească în aur brut toate acele minunate şi artistice vase, talgere, pocale, căni, tacâmuri, vase, candelabre, sfeşnice, odăjdii, cărămizi, tăvi, cădelniţe, icoane păgâne, brăţări, măşti, ornamente, capitelii de coloane, lanţuri, insigne religioase care fuseseră strânse din toate unghiurile ţării.

Îmi aduc aminte, între altele, de o fântână de aur, din care ţâşnea în sus un şuvoi auriu, pe când păsări şi şopârle de aur păreau că aleargă jucăuşe la marginea apei, minunat imitată din aur. Meşteşugarii puşi să distrugă astfel ceea ce creaseră cu mâna lor, munciră zi şi noapte, dar cantitatea de aur era atât de mare, încât nu putură să dovedească treaba nici după o lună de zile.

Între timp sosise cu oştirea lui din San Miguele Don Almagro, vechilii tovarăş şi prieten al generalului. Aceştia ceruiră să împărţim comoara cu ei, dar o cerură în chip atât de neobrăzat, de parcă noi le-am fi fost robi.

De aci izbucni ceartă şi gâlceava mare; uliţele, curţile, casele şi corturile răsunau de scandal, vorbe urâte şi zăngănit de arme, iar pizma şi lăcomia de bani otrăviră sufletele tuturora, răpindu-le somnul.

Pe-nserate Atahuallpa păşi în cerdacul temniţei sale şi cuprinse cu privirile împăinjenite de jale piaţa. Eu stam la scară, drept lângă el. Purta o mantie din piei de lilieci, moale şi fină ca mătasea, iar în jurul capului *Llautu*-ul, un şal dintr-un ţesut vaporos, multicolor şi lucios.

Atunci doi soldaţi, unul din tabăra noastră, celălalt din banda lui Almagro, se luară la ceartă înverşunată, din pricina urnei broaşte ţestoase de aur, pe care fiecare dintr-înşii voia s-o sustragă din cazanul de topire şi s-o păstreze pentru el. Traseră amândoi săbiile, câteva lovituri, un răcnet şi omul nostru, Iaoopo Cucilar, se prăbuşi la pământ, încleştând în spasmul morţii broasca

de aur şi împotrivindu-se până la agonie braţelor lacome ale celuilalt, care se întindeau hrăpăreţe spre giuvaerul preţios. Eu sării îmbrâncind în lături pe ucigaş.

Inka-ul se simţi atras de o putere magică spre locul unde se petrecuse această scenă dureroasă. Paznicii îl urmăreau bănuitori, dar el nu le dădu nicio atenţie. Privea spre cadavru şi privirea lui întunecată căpătă o expresie ciudată, ca şi cum ar fi vroit să schimbe în sticlă pieptul mortului spre a putea vedea, spre a putea cerceta, din ce materie era plămădită acel suflet atât de neînţeles de străin. Vedeam, că groaza îl copleşea, iar când îşi întoarse privirile spre mâna de oameni credincioşi, care-l urmaseră, le zise cu glas stins, lunecat, arătând spre trupul neînsufleţit: — Priviţi broasca de aur bea sânge!

Atât învăţasem şi eu din graiul lui, ca să pot pricepe aceste vorbe, naive şi totuşi înfiorătoare.

17.

În sfârşit sosi ziua, în care Atahuallpa ceru generalului să-i dea libertatea — îndeplinise doar condiţiunile.

Da, ceru libertatea, deşi simţea, că era să-i fie refuzată „deşi o teamă mai cumplită îi încolţea în suflet.

Hemando de Soto, care câştigase din ce în ce mai mult încrederea prizonierului şi care-i aducea multe servicii, era intermediarul său pe lângă general. Pizarro îl ascultă, dar refuză să-i dea un răspuns hotărât. Peste câteva ceasuri trimise vorbă Inka-ului prin vistiernicul Riquelme, care venise la noi împreună cu Don Almagro, că aurul pentru răscumpărarea lui nu fusese plătit în întregime, încăperea nu fusese umplută chiar până la linia roşie.

Atahuallpa se minună foarte de acest răspuns, obiectând cu drept cuvânt, că nu fusese vina lui, dacă în adevăr măsura nu fusese atinsă; însă dacă noi am fi avut

răbdarea să mai fi aşteptat încă trei zile şi această lipsă s-ar fi umplut; de altfel era lucru uşor să mai capete restul.

Generalul dădu din umeri, zicând, că nu se poate învoi la aşa ceva. Ştia bine, pentru ce. Că, ci doar soseau mereu transporturi de au, r cari însă erau oprite în faţa oraşului. Dădu poruncă să se scrie o publicaţie şi o făcu cunoscută în lagărul întreg, cum că dezlegase pe Inka de la altă plată de răscumpărare, declarând în acelaşi timp însă că siguranţa generalului şi a oştirii sale face necesar să-l ţină prizonier pe Inka atâta timp, până ce ne vor mai sosi întăriri din Panama.

De Soto, auzind de acest vicleşug şi cetind manifestul, se duse la general, cu care avu o întrevedere destul de furtunoasă. Generalul îi spuse, că e foarte bine informat de intrigile şi zâzăniile lui Atahuallpa, iară soldaţii, mai cu seamă oamenii lui Almagro, cer moartea Inka-ului. De Soto era adânc impresionat. Susţinui că zvonurile acestea ar fi doar ponegreli şi se înfurie pe oamenii lui Almagro, pe care-i numi bandiţi şi răufăcători. Generalul îşi dădu aparenţa că pleacă o ureche binevoitoare la stăruinţele lui de Soto şi hotărî să meargă cu el la Inka şi să-i vorbească pe faţă de învinuirile ce i se aduceau. Se va putea ceti de pe chipul lui dacă zvonurile erau întemeiate ori ba, căci Inka-ul nu se putea preface câtuşi de puţin.

Însoţit de Soto, generalul intră în camera lui Atahuallpa. Era pe la vreo cinci după amiază. Îi repetă cele auzite.

— Ce trădare urzeşti împotriva noastră, îi zise încruntat, împotriva mea, care m-am încrezut în tine ca într-un frate?

De Soto îmi făcuse semn să mă apropii, iar eu stam acum la spatele generalului, ochi în ochi cu Inka.

— Glumeşti, răspunse Atahuallpa, dare nu prea simţea efectul acestei pretinse încrederi frăţeşti, nici n-o simţise vreodată; îţi place să glumeşti cu mine. Cum am putea oare, eu şi poporul meu, să ne gândim măcar, a vă pricinui vreun rău. Cum s-ar putea gândi vulturii, oricât de îndrăzneţi ar fi, să se răzvrătească împotriva fulgerului şi

al cutremurului de pământ? Rogu-te, nu glumi astfel cu mine.

Rostea aceste vorbe cu un glas firesc şi calm, şi cu un zâmbet uşor, pe care Pizarro îl luă drept dovada vicleniei sale; le rostea în graiul nostru, pe care, îl învăţase în captivitate mai bine decât învăţasem eu sau oricare altul dintre noi, limba lui.

— Nu sunt oare dezarmai în faţa ta? Urmă cu acelaşi glas calm; cum aş putea avea intenţiile ce mi le atribui, când înfăptuindu-le, eu aş fi prima victimă? Rău îmi cunoşti poporul dacă îţi închipui, că ar fi ou putinţă o răscoală fără porunca mea, când însăşi păsările n-ar îndrăzni să zboare, în ţara mea, împotriva voinţei mele.

Această imagine de o lăudăroşenie caracteristic de tragică în actuala lui situaţie, ne făcu fără voie să zâmbim ironic; nobilii peruani însă îngenunchează muţi în faţa lui. Astfel se adeveri din nou constatarea mea, cum că vasalii lui îl venerau mai presus ca alţi muritori pe domnitorul lor; dominaţiunea lui se întindea până în cele mai adânci cute sufleteşti ale fiecăruia. Toate legile vieţii şi ale firii precum şi măsura tuturor lucrurilor trebuiau să i se pară desfiinţate din clipa în care se văzuse prada şi jucăria unei cete de venetici, pâlc de umbre ale întunericului — căci aşa îi apăream noi — el, fără voia căruia, nicio pasăre nu îndrăznea să zboare în împărăţia lui.

Generalul îi dădu a înţelege că va ţine sfat în privinţa soartei lui şi părăsi camera.

În timpul nopţii Hernando de Soto capătă poruncă, să cutreiere munţii în recunoaştere cu cincizeci de cavaleri. Înţelese, fără urmă de îndoială, că generalul îşi pusese în gând să-l îndepărteze din Caxamalca. Dar nu se putu împotrivi ordinului, Porni deci în fruntea convoiului, cu sufletul înnegurat de sinistre presimţiri.

18.

Acum vreau să povestesc pe scurt, cum s-a abţinut sentinţa de moarte a Inka-ului.

Pe la vreo nouă dimineaţa, generalul chemă pe Don Almagro, pe Don Riquelme, pe Andrea defila Torre şi pe Alonso de Molina, spre a se sfătui cu ei în casa Inka-ului. Acesta sta tăcut în cerdac, înconjurat de nobilii şi de soţiile sale, păzit, la o distanţă mai mare de către gardienii noştri.

Pe la vreo zece Alonso de Molina ieşi în cerdac şi chemă pe Inka în casă. Aceeaşi oameni, cari cu câteva clipe mai înainte stătuseră la sfat, dacă e măcar cazul să ridice o învinuire, s-au constituit apoi fără zăbavă în judecători. Un oarecare Anton de Carrion, un student fugit, fusese numit apărător.

Martorul principali al acuzării erai Felipillo ale cărui declaraţii fură înscrise Ia protocol, fără ca cineva să le fi cercetat, dacă sunt adevărate sau ba. Generalul îl puse să jure cu mâna pe cruce, iar trădătorul jură. Atahuallpa stătu în faţa tribunalului ca o statuie de bronz şi nu se înjosi sa se apere. Mărturiile Perruanilor, trecute prin tălmăcirea vicleană a lui Felipillo păreau să întărească ceea ce judecătorii vroiau să audă întărit. Atahuallpa fu găsit vinovat, iar verdictul aduse pedeapsa cu moartea, hotărând ca Inka să fie ars de viu pe piaţa publică din Caxamalca, încă în aceeaşi seară.

19.

Câtă grabă din partea generalului! Zorul îi dădea de bănuit; mai întâi de toate îi era frică de înapoierea lui

Hemamdo de Soto; eu unul nu prea am priceput temeiul acestei frici. De Soto era un om întreg şi cinstit şi era dintr-o nobilă familie veche, influentă şi puternică. Dar de ce era în stare oare să se teamă un Francesco Pizarro în afară de nereuşită şi de moarte? De persoana mea neînsemnată nu-i era frică deşi trebuia să cunoască sentimentele mele în această afacere; eu nu-1 făceam pe făţarnicul în faţa lui, ca ceilalţi linguşitori şi nu puteam să-i admir orice acţiune. Eram menit prin firea mea să rămân spectatorul mut; sunt un bâlbâit, un timid; pe atunci aveam şi mai puţin darul vorbei, ca acum şi ceea ce vedeam, ceea ce simţeam trecea mai întâi prin filiera multor canaluri, până ce izbucnea în conştiinţa şi în lumina inimii mele.

Era de dorit, să se obţină aprobarea paterului Valverde, pentru a proceda împotriva Inka-ului aşa precum se hotărâse.

I se dădu călugărului o copie a verdictului ca s-o semneze. Eram de faţă, când ceti hârtia. Ochiul lui alergă şovăitor pe slove, apoi îşi puse iscălitura în josul documentului, foi dreptul celor trei cruci, pe care le zugrăvise generalul, şi zise cu un calm sinistru: — Să moară!

Au trecut treizeci de ani de la acea clipă şi această imagine ar fi trebuit să se şteargă în amintirea mea. Dar nu e astfel. Dimpotrivă: Fiece faţă de om şi fiece culoare mai stau şi azi aievea în faţa mea, fiecare cuvânt îmi sună în urechi, de parcă l-aş auzi acum. Ce sunt treizeci de ani? Şi de-or fi trei sute, trei mii, care şi-or aşterne scrumul şi mucigaiul peste grozăvia acelor zile, memoria omenirii va fi tot atât de neîndurătoare ca şi a mea. De acest lucru sunt sigur, în singurătatea mea.

20.

Atahuallpa ieşi din sala judecăţii, dar curând după aceea trimise vorbă generalului, rugându-l să amâne execuţia până a doua zi de dimineaţă, de oarece el, un Inka, voia să moară în faţa soarelui. Don Almagro şi alţii se împotriviră, dar generalul consimţi. În acelaşi timp luă măsurile de rigoare spre a preveni un eventual atac al Peruanilor, care poate ar încerca în ultima clipă să-şi scape împăratul. De câteva iile domnea o vâlvă ciudată pe şosele şi în văile munţilor. Pazele fură întărite, armele încărcate.

Mai erau şi alţii, în afară de mine, care erau împotriva osândei la moarte şi aceştia nu rămâneau tăcuţi ca mine. Declarau dovezile aduse, ca neîndestulătoare sau ca suspecte, şi negau competinţa unui asemenea tribunal de a judeca pe lui suveran în mijlocul propriilor sale state. Dar cu argumentele lor aţâţau şi mai mult pe majoritatea oştenilor spanioli, şi iarăşi se isca ceartă şi încăierări şi iarăşi uliţele răsunau de gâlceava şi zăngănit de arme.

Inka-ul mă întrebă, ce înseamnă această gălăgie. N-avusei curajul, să-i mărturisesc adevărul. Fiul soarelui zăcea în lanţuri, ghemuit la pământ. De la rostirea verdictului, ai noştri socotiseră de cuviinţă să-l ferece în acest chip ruşinos. În jurul lui, tăcuţi ca nişte umbre, vasalii credincioşi. Inka-ul era vădit neliniştit şi ridica din când în când capul de parcă aştepta ceva. După amiază târziu, sosi un sol, care-i şopti ceva, trântindu-se apoi la pământ şi rămânând astfel nemişcat. După o oră sosi altul, după, altă oră, un al treilea. Trebuie că avuseseră o misiune, la a cărei împlinire Inka-ul ţinea nespus de mult, căci ori de câte ori auzise şoaptele, chipul lui se însenina şi neliniştea lui pieri.

Aştepta sosirea strămoşilor săi. Astfel se explica şi mişcarea ce o observasem de câteva zile printre Peruanii. Presimţindu-şi soarta, Atahuallpa trimisese mai de mult la marele templu al soarelui, din Cuzco, pentru ca strămoşii răposaţi să vină la el, de oarece el nu, se putea duce ia ei,

— spre a lua împreună cina din urma, aşa precum o făcea oricare Inka ce-şi simţea sfârşitul aproape. Pentru dânşii se curăţau drumurile, pentru primirea lor se pregătea poporul din toată ţara.

21.

Pe la ora şase Atahuallpa îşi exprimă dorinţa, să vorbească teu generalul.

Pizarro sosi, însoţit de fratele său Pedro şi eruptul Don Almagro.

Un timp Atahuallpa rămase cu privirile pierdute în. Gol, apoi se ridică strigând: — Ce-am făcut oare, ce-au făcut copiii mei, ca să, mă lovească o astfel de soartă şi încă din mâinile tale? Ai uitat oare, cât de prietenos şi cât de bine te-a primit poporul meu? Şi eu, nu ţi-am arătat oare prietenie?

Generalul tăcu.

Şi atunci Atahuallpa, mândria mândriilor, îşi împreună mâinile, rugându-se pentru viaţa lui. Cu glas abia perceptibil, cu capul puţintel aplecat, cui ochii fără luciu. Nu mai ştiu cuvintele pe care le-a rostit, dar îi văd aievea chipul. Mulţi au susţinut că Francesco Pizarro fusese atât de zguduit încât ar fi izbucnit în plâns. Eu însumi, zice frate-său Pedro, într-o scrisoare, l-am văzut pe general plângând.

În ce mă priveşte, n-am văzut nimic din toate astea.

De altfel Inka vorbise în zadar. Când cineva e mişcat până la lacrimi, trebuie că-şi recunoaşte greşeala. Dar eu n-am văzut nimic din toate astea la general.

Dându-şi seama că hotărârea generalului e (nestrămutată, Atahuallpa fu cuprins de un sentiment de ruşine adâncă de a se fi umilit într-atâta. Încrucişa mâinile pe piept şi rămase astfel, adâncit în gânduri.

22.

După ce trecu un timp în această tăcere apăsătoare, Atahuallpa mi se adresă deodată mie, zicându-mi, în. Spaniola lui stricată, că auzise de minunata artă a scrisului, pe care, se zice, moi o stăpâneam şi că ar vrea să vază şi el o probă.

Îl întrebai, cum vrea să i-i dau; atunci el îmi ceru, să scriu un anumit cuvânt pe unghia policarului său, apoi să-l citească tovarăşii mei, şoptindu-i-l, aşa fel, ca doar el să poată auzi. Dacă vor rosti cu toţii acela ş cuvânt, nu se va mai îndoi de faptul, că suntem înzestraţi în adevăr cu acest dar.

La început nu ştiam, cum să-i îndeplinesc rugămintea ciudată, cu acest prilej şi la această oră. Dar nu şovăi mult. Desfăcui o agrafă de la haină, mă împunsei cu ea în palmă şi scrisei apoi, cu oarecare greutate însă destul de citeţ, pe unghia Inka-ului cuvântul „Crux”[1]. În urmă pofti pe cavalerii noştri, să se apropie. Ei se supuseră, parte mormăind, parte râzând, iar după ce cetiseră cuvântul, şoptiră la urechea lui Atahuallpa: Crux. El se minună foarte de acest lucrul şi deoarece toţi rostiseră acelaşi cuvânt, se pătrunse de misterioasa putere a slovei.

Doar generalul nu se urnise din loc: Francesco Pizarro nu ştia nici să scrie, nici să citească. Deşi mulţi dintre noi o ştiau, era înciudat că se da-se de gol în faţa ofiţerilor săi şi a Inka-ului. Atahuallpa pricepu cum stau lucrurile şi cu un tact deosebit se strădui să-şi repare greşeala, spunând generalului cu zâmbetul pe buze: Desigur că tu ştiai dinainte ce stă scris pe unghia mea: Crux. Tu care eşti un D-zeu pentru semenii tăi, n-aveai nevoie să te

[1] Cruce.

încredinţezi cu ochii tăi.

— Nu-s Dumnezeu! Ce ştii tu, păgâne, de Dumnezeu! mormăi Pizarro dârz, căci nu credea în sinceritatea Inka-ului.

— Despre Dumnezeul vostru, ştiu puţin, despre al meu mult, fu răspunsul blajin. Dumnezeul vostru e invizibil, al meu păşeşte pe bolta cerească şi-şi salută copiii zilnic.

Generalul replică, clătinând din cap, aproape cu milă:

— Nu e decât un Dumnezeu, păcătosule, şi ar fi bine pentru: tine, să-ţi îndrepţi, ruga către el.

— Cum poţi spune cu atâta siguranţă, că Dumnezeul tău e singurul adevărat? — întrebă Inka-ul cu un calm plin de nobleţe — dacă el admite ca voi, care vorbiţi mereu de iubirea şi de harul lui, să ucideţi oameni nevinovaţi?

Generalul tăcu şi se-ntoarse încolo.

23.

Era ora unsprezece de noapte, când cavalerul Garcia de Ierez intră în camera mea, înştiinţându-mă, că în sala cea mare a palatului unde era captiv Inka-ul, se pregătesc lucruri extraordinare şi că trebuia să fim cu ochii în patru. Nu prea ştia anume nici el pentru ce trebuia să mă prevestească; era o teamă vagă, nelămurită, căci cercetând mai de aproape, cavalerul nu-mi putu spune decât atât: că Inka-ul şade singur şi nemişcat la o masă mare cu douăzeci şi patru de locuri goale.

Eu nu mă simţeam bine toată ziua şi mă culcasem de vreme; acum mă sculai, mă îmbrăcai la repezeală şi ieşii afară.

Piaţa era luminată de para lugubră a torţelor, la a căror flacără oamenii noştri clădeau rugul. Veranda cea mare era scăldată în ilumina făcliilor şi zării într-adevăr pe Inka stând singur şi nemişcat la mijlocul unei mese lungi cu 24

de tacâmuri, câte douăsprezece farfurii de aur de o parte şi de alta a lui Atahuallpa îndărătul fiecărui loc arătat de tacâm, precum şi la spatele scaunului pe care şedea Inka-ul, se afla câte un servitor, care ducea o tavă încărcată cu mâncăruri; douăzeci şi cinci de oameni, cari stăteau neclintiţi, ca nişte stane de piatră, şi la spatele lor, încremeniţi par1 că şi dânşii, curtenii şi soţiile regelui.

Era o privelişte la care nu mă aşteptasem. Citeşti uneori în basme, că o adunare întreagă de oameni se preface în piatră, la cuvântul unei vrăjitoare — la asta trebuii să mă gândesc, zărind acel ospăţ ciudat. Mai era şi ora lugubră, locul sinistru… flăcările torţelor supraveghind pregătirea rugului… Garcia şi cu mine schimbam priviri uluite.

Între timp Cristoval de Perralta, oare era comandantul gărzilor din oraş, şi caro observase şi el straniul banchet organizai de regele prizonier, se dusese la general, să-i comunice cele văzute. Pizarro poftise tocmai câţiva prieteni ia cină, iar Cristoval îi găsi bând şi chefuind. Povestirea lui fu primită cu glume grosolane, dar apoi generalul, a cărui vigilenţă era veşnic trează, zise, că trebuie să se ducă într-acolo, să vază, ce se petrece.

Porni însoţit de cei doi fraţi ai săi, precum şi de Don Almagro, Don Riquelme della Torre, Alonso de Molina şi Cristovad de Perralta. De partea cealaltă a pieţei înainta tocmai paterul Valverde, cu paşi măsuraţi, cetind în psalmi, iar în timp ce se petrecură cele ce urmează, călugărul rămase ca un paznic şi amintitor mut între rug şi treptele ce duceau la palat.

24.

Cavalerii, Garda şi eu, ne grămădisem într-un ungher şi cred că şi cei mai viteji dintre noi se înfioraseră, zărind

acel ospăţ de peruani încremeniţi.

Deodată Atahuallpa ridică pleoapele şi părea că abia atunci ne observă. Privirea lui era ca o lamă de oţel scoasă din foc; trebuii să-mi întorc ochii în altă parte şi rămaseră aţintiţi asupra urechilor roşii şi cărnoase ale generalului, ce se afla în faţa mea. Atahuallpa se ridică şi era nespus de frumos şi de majestos; văpaia roşie a făcliilor îi lumina faţa arămie, iar veşmântul de purpură, care-i învăluia trupul mlădios, dădea chipului său ceva de arhanghel de fac.

— Voi bărbaţi, începu cu glas încet şi plin de gând, apuneţi-mi, de unde veniţi voi? Ce fel e ţara voastră? Spuneţi-mi, cum e, şi cum faceţi voi să trăiţi acolo, fără soare?

— Păi cum fără soare? se miră Andrea della Torre; crezi oare că la noi domneşte beznă veşnică?

— Aşa trebuie să presupun, de vreme ce aţi declarat război soarelui, răspunse Atahuallpa.

— Tu şi soarele sunteţi vasăzică una? strigă Don Almagro batjocoritor.

— De multe mii de anii, afirmă Inka-ul; strămoşii mei şi cu mine; de când creşte rodul grâului în ţara asta,

Se făcu tăcere, în care auzirăm pe paterul Valverde rugându-se afară.

— Strămoşii mei vor veni, zise Atahuallpa misterios; cei ce nu s-au prefăcut încă în ţărână, vor veni să mă salute.

Toţi îl priviră uimiţi.

— Dar voi nu-mi răspundeţi, reîncepu, privind în jur; de ce tăceţi la întrebarea mea? S traduce la voi oare ai cel aş soare? Vă înşelaţi desigur, trebuie să fie altul. Nu se supără oare, când îi distruge-ţi odoarele, făcute de zelul meşteşugarilor voştri? Nu se întunecă el, când vă atingeţi de femeile sacre? Ce fel de legi’ aveţi voi? Care vă sunt datinile? Se află la voi chipuri intangibile? Cunoaşte-ţi voi intangibilul, odată ce mâna voastră, nu se sfieşte de nimic şi se atinge de orice?

Cu braţele strâns lipite de trup, el întinse amândouă

mâinile, ca două cupe, în care, ar fi vrut să primească răspunsul. Dar nu veni niciun răspuns. Domnea o tăcere atât de adâncă, în cât aproape te înfiora spectral.

— Voiam să adâncesc taina, care vă face atât de puternici, urmă pe gânduri, cu fruntea plecată, şi mi se pare c-am aflat-o. Trebuie să fie aurul. Aurul vă dă curajul să pipăiţi orice şi să vă însuşiţi orice. Şi când dobândiţi un lucru, îi distrugeţi în acelaşi timp forma. Aurul preschimbă sufletele voastre, aurul e Dumnezeul vostru. Mântuitorul vostru, cum ziceţi voi, şi cel ce posedă o bucată de aur e apărat împotriva tuturor nevoilor, acela se amăgeşte în credinţă că posedă soarele, căci nu cunoaşte alt soare. Acum vă pricep bine, şi mi-e milă nespus de voi, — sărmani, ce trăiţi fără soare!

Generalul se întoarse mâniat. Don Almagro ridică ameninţător braţul; cavalerii murmurară supăraţi. Afară, paterul Valverde dădu poruncă soldaţilor să aprindă rugul. Atunci se întâmplă ceea ce nu va pieri nici când din amintirea mea — taina cea înfiorătoare…

25.

Vă, paia roşie a zorilor abia mijea pe cer, când zărirăm înaintând pe şoseaua ce ducea la Caxamalca un lung convoi de Peruani. Se îndreptau spre piaţa publică. În mijlocul convoiului, ridicate de-asupra lui, zărirăm douăzeci şi patru de chipuri nemişcate pe tot atâtea jilţuri —din aur, după cum văzurăm în curând — la fel cu tronul Inka-ului; iar fiecare jilţ era dus pe umeri de opt ostaşi, — aşa precum fusese purtat Atahuallpa. Fiecare chip era înveşmântat în hainele cele mai scumpe; erau doisprezece bărbaţi şi douăsprezece femei, cu toţii morţi.

Veneau din criptele unde zăcuseră, unii de mai curând alţii de veacuri, — strămoşii lui Atahuallpa.

Bărbaţii erau împodobiţi cu „borla” şi pene de coraqua, femeile purtau văluri albe de borangic, brodate cu sitele, care le înfăşurau, de la şolduri în jos.

Când convoiul solemn şi mut ajunsese până la cele trei trepte ale palatului, cei ce duceau pe umeri tronurile ieşiră din rânduri, păşiră în palat şi depuseră tronurile la locurile orânduite, — bărbaţii la dreapta, femeile la stânga Inka-ului.

La capătul de sus al mesei însă aşezară un uriaş soare de aur, care răspândi o lumină ameţitoare în văpaia torţelor şi a rugului imens.

Atahuallpa începu acum să mănânce din bucate — adică se prefăcea doar că mănâncă — şi fiecare mumie căpătă de mâncare în talgerul ei de aur. Cu podoabele lor regeşti, cu capetele puţin plecate, cu părul cai pana corbului sau ca fulgul de zăpadă, după vârsta la care răposaseră, cadavrele produceau impresiei că trăiesc, o impresie întărită încă prin jocul vâlvătăilor de lumină artificială precum şi prin razele aurorii, din ce în ce mai puternice.

Mai întâi chipurile tovarăşilor mei trădară un respect plin de groază, dar priveliştea tronurilor de aur, a vesmintelor de aur, a giuvaerelor şi a podoabelor de pietre scumpe, şi mai cu seamă a soarelui de aur, trezi în sufletele lor nestinsa lăcomie şi-i aţâţă până la frigurile nebuniei, căci o asemenea îngrămădire de comori le,. Răsturna orice judecată. Paznicii, soldaţii năvăliră cu toţii; poftă şi groază se citea în ochii lor, lăcomie şi teamă; eu însumi mai simţii înc-odată zvâcnirea dorinţei chinuitoare şi atât de vane, dar. Apoi această groaznică năvală dualistă: voluptate şi frică, râvnă şi teamă, priveliştea) aurului şi priveliştea morţii, îmi sparse creierul şi mă făcu să-mi pierd cunoştinţa.

Mai zări soldaţii năpustindu-se asupra tronurilor de aur, îmbrânciţi în lături de către cavaleri, zării pe Inka închinându-se adânc în faţa strămoşilor săi şi pe nobilii peruani urmându-i pilda; îl mai văzui, la cea dintâi sclipire

a soarelui, păşind senin pe locul de execuţie, după ce mai aruncase o privire uimită şi îndurerată spre lăcaşul încăierării bestiale; mai auzii exhortaţiunile călugărului şi rugăciunile îngăimate de cavalerii, ce-ncercuiau rugul. Apoi mă cuprinse o beznă binefăcătoare, care nu se spulberă decât după un şir lung de zile.

26.

Totuşi mai trecu vreme îndelungată, până să mă pocăiesc şi să adâncesc cu smerenie lucrurile pământ eşti. La câte grozăvii, ruine şi jale, am mai fost martor, şi la câte fapte rele am mai luat parte — cu cugetul neîmpăcat — nu mă mai simt ispitit să povestesc.

A fi cufundat în beznă şi a jindui după neprihană e o stare lăuntrică ce-ţi chinuieşte sufletul, dar în acelaşi timp ţi-l şi deschide. Intre presimţire şi cunoaştere există un îndrumător, între trândăvia cugetului şi dorul de lumină o chemare.

Călcând odată peste dărâmăturile unui oraş incendiat şi privind în ochii îndureraţi ai atâtor oameni-fraţi, un glas îmi porunci să tac şi să aştept.

Altădată, dând în munţii Cordilieri peste o ceată de copii muribunzi, pe care foamea şi frica îi alungase din satele pustiite spre pustiul Pajonalului; am plâns, cugetând la ce e omul şi la cele ce întârzie să devie.

Am văzut moartea sub toate înfăţişările; am văzut prietenii pierind, generalii şi regii căzând şi popoarele prăbuşindu-se; am văzut nestatornicia oricărei fericiri şi înşelăciunea1 oricărei speranţe şi am gustat, drojdia amară di» orice băutură şi otrava ascunsă în orice mâncare, şi am suferit de vrajba dintre obştii şi de nerozia chiar a celor iluminaţi şi de cumplit-nepăsătoarea rostogolire a timpului peste acest pământ împovărat de

suferinţe; şi-am recunoscut nimicnicia a tot ce aveam şi vecinicia a tot ce suntem, şi m-a cuprins dorul după altă planetă mai bună, pe care divinul soare s-o fi pătruns de flăcări mai pure şi de un suflet de-o esenţă mai nobilă.

Acesta, pe care mă aflu, e poate lepădată şi dezmoştenită de Dumnezeu!

---- SFÂRŞIT ----